

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Novotná

Rovnost zacházení a zákaz diskriminace transgender osob v České republice

Diplomová práce

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Rovnost zacházení a zákaz diskriminace transgender osob v České republice*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 696 znaků včetně mezer.

V Praze dne

.....

Kateřina Novotná

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Olze Rosenkranzové, Ph.D. za její konstruktivní rady, vlídný přístup a ochotu vést mne při psaní této práce.

Chtěla bych poděkovat také mé rodině, která mi byla oporou po celou dobu mého studia a díky níž jsem zvládla všechny dosavadní nástrahy studia a obrátila je ve studijní úspěchy.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Úvod.....	7
1. Vymezení základních pojmů.....	8
1.1 Víceznačnost pojmu pohlaví.....	8
1.1.1 Pohlaví biologické.....	8
1.1.2 Gender jako pohlaví sociální.....	9
1.1.3 Pohlaví psychické.....	9
1.1.4 Pohlaví z pohledu práva.....	9
1.2 Trans a dál?.....	10
1.2.1 Transgender osoba.....	10
1.2.2 Transsexuál a transvestita.....	12
1.3 Tranzice.....	12
2. Právní uznání genderové identity.....	15
2.1 Podmínky právního uznání změny pohlaví dle OZ a ZSZS.....	16
2.1.1 Chirurgický zákrok.....	16
2.1.2 Zánik manželství/registrovaného partnerství.....	19
2.1.3 Postup před chirurgickým zákrokem.....	20
2.1.4 Den změny pohlaví.....	22
2.1.5 Administrativní změna údajů o pohlaví.....	22
2.2 Problematické aspekty právní úpravy.....	23
3. Ochrana práv transgender osob na mezinárodní úrovni.....	25
3.1 Iniciativy na podporu transgender osob.....	25
3.2 OSN.....	25
3.3 Evropská unie.....	27
3.4 Rada Evropy.....	29
3.4.1 Úmluva a judikatura ESLP.....	29
3.4.2 Stanoviska orgánů Rady Evropy.....	33

3.4.3	Evropská sociální charta	34
3.5	Shrnutí.....	35
4.	Ochrana práv transgender osob na úrovni ČR.....	36
4.1	Listina základních práv a svobod.....	36
4.2	Antidiskriminační zákon	39
4.3	Shrnutí.....	41
5.	Řízení ve věci stěžovatelky T. H.	42
5.1	Skutkový stav případu.....	42
5.2	Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 2 As 199/2018-37	42
5.3	Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/20	43
5.4	Shrnutí.....	46
6.	Úvahy de lege ferenda.....	48
	Závěr.....	50
	Seznam zdrojů.....	51
	Abstrakt.....	59
	Klíčová slova.....	59
	Abstract.....	59
	Key words.....	59

Seznam použitých zkratek

AntiDZ	Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropské unie
EVSP	Evropský výbor pro sociální práva
ČR	Česká republika
LZPS	Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
MPOPP	Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
NSS	Nejvyšší správní soud
OSN	Organizace spojených národů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.
ÚS	Ústavní soud
VOP	Veřejný ochránce práv
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZSZS	Zákon o specifických zdravotních službách č. 373/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Úvod

Téma práce jsem zvolila pro unikátnost změny pohlaví, která tkví v tom, že právo zasahuje do osobní sféry jedince a stanovuje mu podmínky pro možnost žít oficiálně v souladu se svým skutečným „já“.

Současná česká právní úprava změny pohlaví je pod palbou kritiky transgender osob, které volají po její novelizaci. Přestože se v médiích objevují rozhovory s transgender osobami popisujícími nepříjemné zkušenosti s procesem vedoucím ke změně údaje o pohlaví, zatím se žádný návrh novely právní úpravy nedostal až na půdu Parlamentu.

V této práci analyzuji veškeré aspekty procesu změny pohlaví, jak je upravuje česká legislativa. Cílem práce je zjistit, jaké nedostatky právní úprava změny pohlaví má a zda jsou transgender osoby chráněny proti diskriminaci, resp. jakou ochranu práv mají zaručenou nejen tuzemskou právní úpravou, ale i v kontextu mezinárodních standardů lidskoprávní ochrany dle práva Evropské unie, judikatury Evropského soudu pro lidská práva a mezinárodních lidskoprávních smluv. Výsledkem práce je zjištění, v čem není ochrana práv transgender osob dostatečná, jaká práva jsou porušována a jakým způsobem má být legislativa upravena.

V první kapitole definuji základní pojmy, které v práci užívám. Pro schopnost analyzovat právní úpravu v kontextu ochrany práv transgender osob je nutné pochopit, o jaké osoby se jedná, a tím lépe porozumět tomu jakou právní ochranu potřebují.

V druhé kapitole se zaměřuji na legislativu týkající se změny pohlaví. Nejdříve popisuji obecné podmínky pro právní uznání změny pohlaví a pak rozebírám veškeré požadavky, které transgender osoby musí splnit pro právní uznání změny pohlaví. Cílem je poskytnout ucelený pohled na proces změny pohlaví a podtrhnout jeho vady, které následující kapitoly rozebírají.

Na určení nedostatků právní úpravy navazuje třetí kapitola rozborem mezinárodních standardů ochrany práv transgender osob. Tato kapitola odpovídá na otázku, zda Česká republika v přístupu k transgender osobám naplňuje své mezinárodní a unijní závazky týkající se ochrany lidských práv a ochrany před diskriminací.

Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na analýzu, zda právní úprava změny pohlaví obstojí před ochranou základních práv dle Listiny základních práv a svobod. Prostřednictvím výkladu antidiskriminačního zákona zkoumám rozsah ochrany transgender osob před diskriminací.

V páté kapitole kriticky rozebírám rozhodnutí Nejvyššího správního soudu a Ústavního soudu ve věci ochrany stěžovatelky T. H. před porušením jejích základních práv a svobod z důvodu neumožnění změny rodného čísla.

V šesté kapitole na základě předchozích zjištění přicházím s návrhy legislativních úprav, které napomohou zlepšení právního postavení a ochrany práv transgender osob v České republice.

1. Vymezení základních pojmů

První kapitola uvádí definice, ze kterých dále tato práce vychází. Nelze však brát dané definice mimo rámec této práce za dostačující a vyčerpávající, jelikož se vědecké přístupy a poznatky týkající se pohlaví neustále vyvíjí, tudíž i samotné definice pojmů s tímto tématem spojené nelze chápat jako úplné a neměnné.

1.1 Víceznačnost pojmu pohlaví

Pojem pohlaví lze označit jako zastřešující termín pro biologické, sociální i psychické pohlaví. V běžné řeči lidé obvykle používají pojem pohlaví, aniž tím rozlišují, zda myslí pohlaví s ohledem na biologické znaky, sociální roli ve společnosti či vnímání vlastní identity jedince. Ovšem tato různá pojetí je důležité rozlišovat, mají totiž jiný význam.

V rámci vědních oborů medicínských i humanitních (z pohledu psychologie, sociologie) se přístup k pohlaví liší dle vědní disciplíny. Společné pro medicínu, psychologii a sociologii je překonání teze, že pohlaví je možné dělit jen binárně, což dále kapitola objasní.

1.1.1 Pohlaví biologické

Biologické pohlaví¹ se určuje na základě biologických charakteristik. Obecně je známé binární dělení na muže/ženy, nazývané jako pohlavní dichotomie. Podle znaků určujících pohlaví se užívá termínu pohlaví genetické (chromozomální), které se determinuje dle chromozomů v pohlavní buňce, kdy u žen jsou typicky chromozomy „XX“ a mužů „XY“, dále pohlaví anatomické (gonadální), pro které je určující, jaké jsou vnitřní a vnější pohlavní orgány člověka.²

Některé osoby nemají biologické charakteristiky plně se slučující se všemi znaky ženského či mužského pohlaví. Přestože binární varianty jsou převažující, nejsou vyčerpávající. Pro představu, pokud by se u každého jednotlivce v kolonkách odškrtařovaly jeho biologické znaky, a tím se jedinec jednoznačně přiřadil k pohlaví mužskému/ženskému, pak by rozřazení selhávalo u jedinců, kteří nevykazují pouze znaky ryze mužské nebo ženské. Tito jedinci se nazývají intersexuálové. Jsou to lidé, jejichž biologické charakteristiky nejsou čistě ženské či mužské, ale vykazují znaky obou pohlaví.³ Vědkyně Anne Fausto-Sterling dělí intersexuální osoby na tři kategorie s ohledem na poměr maskulinních a femininních pohlavních žláz a dalších pohlavních charakteristik, které má daný jedinec. Z biologického hlediska tedy existuje nejméně 5 variant pohlaví, přičemž ani tento počet nelze jednoznačně označit za konečný.⁴

¹ Anglický ekvivalent je „sex“.

² MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 334.

³ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 334.

⁴ FAUSTO-STERLING, Anne. The Five Sexes. Why Male and Female Are Not Enough. *The Sciences* [online], 1993, March/April, s. 20 – 24, [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/j.2326-1951.1993.tb03081.x>.

Samotné binární dělení dle biologických charakteristik proto selhává, jelikož mu neodpovídají pohlavní charakteristiky všech jedinců.

1.1.2 Gender jako pohlaví sociální

Sociální pohlaví, pro které se užívá anglické slovo gender, je označení pro sociální roli, která je k pohlaví přiřazována. Jedná se o atributy, které společnost přiřazuje mužům a ženám.⁵ V českém překladu se pro slovo gender užívá také výraz rod nebo sociálně konstruované pohlaví.⁶ Na rozdíl od pohlaví biologického je gender čistě sociálním konstruktem. Na základě společenské konstrukce reality přiděluje společnost osobám genderově stereotypní role spojené se společenskými úlohami pro muže/ženy.⁷

Gender je stereotypním očekáváním společnosti ohledně role, kterou má jedinec ve společnosti na základě biologického pohlaví zaujmout. Gender není jednotný a napříč kulturami s ohledem na jejich fungování se může lišit, jelikož ženy a muži v nich mají různé úlohy.⁸

1.1.3 Pohlaví psychické

Pohlaví psychické vypovídá o tom, jak jedinec subjektivně vnímá a prožívá sám sebe. Psychické pohlaví je genderovou identifikací osoby. Psychické pohlaví je určující pro život jedince. Působení okolních vlivů (např. ze strany rodiny, autorit, společnosti) může mít nanejvýš dopad na snahu jedince potlačit svou genderovou identifikaci, ale nemůže ji změnit.⁹

1.1.4 Pohlaví z pohledu práva

Státy vychází při určení pohlaví při narození člověka z pojetí čistě biologického. Jako určující znak pro přidělení kolonky muž či žena jakožto dvou zákonných kategorií pohlaví se užívají pohlavní znaky jedince, tj. pohlaví biologické a nikoliv vnímaná genderová identita člověka.¹⁰

Liší se právní úprava a požadavky, jejichž splnění státy vyžadují pro právní uznání subjektivně vnímané genderové identity jedince.

Právní pohlaví, pro které se užívá i označení administrativní či úřední pohlaví, je možné vymezit jako samostatné pojetí pohlaví. Pro život transgender osob je pojetí právního pohlaví velmi zásadní, jelikož stát eviduje pohlaví všech osob, stanovuje na jakých dokumentech je pohlaví uvedeno a jaké jsou podmínky pro změnu pohlaví.

⁵ American Psychological Association. *Answers to your questions about transgender people, gender identity, and gender expression* [online]. Washington, DC, 2011, aktualizováno 2014. s 1. [cit. 8 června 2022]. Dostupné z: <https://www.apa.org/top-ics/lgbtq/transgender.pdf>.

⁶ DUŠKOVÁ, Sárka. Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina a kol. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 960.

⁷ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 334.

⁸ DOLEŽAL, Adam. Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2013, roč. 3, č. 1, s. 14, [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42/48>.

⁹ Tamtéž, s. 4.

¹⁰ DOLEŽAL, Adam. Konstrukce identity..., s. 8.

1.2 Trans a dál?

Přestože se o LGBT+¹¹ osobách čím dál více hovoří a dostávají se do povědomí širší veřejnosti, stále existuje mnoho nepochopení a špatné interpretace jednotlivých pojmů označujících osoby s určitou sexuální orientací nebo genderovou identitou. Uvedené se týká i znalosti termínů transgender osoba, transsexuál nebo transvestita. Tato podkapitola význam jednotlivých pojmů vysvětluje.

1.2.1 Transgender osoba

Transgender je zastřešující pojem, který zahrnuje osoby, jejichž subjektivně vnímaná genderová identita, genderové vyjadřování a chování je odlišné od toho, co je typicky spojováno s pohlavím, které jim bylo přiděleno při narození.¹²

Pokud není psychické pohlaví, tedy to jak se osoba genderově identifikuje, v souladu s jejím biologickým pohlavím a její genderovou rolí, nazýváme takový stav jako **genderovou inkongruenci**. Toto pojmenování vychází z nejnovější Mezinárodní klasifikace onemocnění č. 11 (dále jen „MKN-11“), kterou vydala Světová zdravotnická organizace (dále jen „WHO“). V současné době je tato klasifikace MKN-11 účinná (konkrétně od 1. ledna 2022) a členské státy WHO mají nyní přechodnou dobu 5 let, aby nové standardy včlenily do své vnitrostátní praxe.¹³

Projevem genderové inkongruence je, že se osoba neztotožňuje se svým genderem resp. genderovou rolí společností předpokládanou.

Osoba, která se genderově identifikuje v rozporu s tím, do jaké kategorie ji řadí společnost dle genderových stereotypů, se nazývá **trans žena** či **trans muž**.¹⁴ Transgender osoba nemusí zapadat ani do jedné ze dvou skupin (žena/muž) v rámci binárního dělení pohlaví. Takové osoby se označují jako **nebinární**.¹⁵ Osoby mohou být i **genderově fluidní**, pokud se jejich subjektivně vnímaná genderová identita mění v průběhu života.¹⁶

¹¹ Tato zkratka označuje sociální menšiny dle sexuální orientace a genderové identity. Zkratka se skládá z anglických slov – „lesbian, gay, bisexual, transgender“, znaménko plus je označením pro spektrum dalších sexuálních orientací a identit, například osoby nebinární, intersexuální, asexuální, a jiné. LGBT | meaning in the Cambridge English Dictionary. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus* [online]. Cambridge University Press [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lgbt?q=LGBT>.; Slovníček pojmů. *Amnesty International Česká republika* [online]. Amnesty International Česká republika [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/slovnicek-pojmu>.

¹² American Psychological Association. *Answers to Your Questions...*, s. 1.

¹³ 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11) – ÚZIS ČR. *Úvod – ÚZIS ČR* [online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?page=registry-sber-dat-klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>.

¹⁴ Osoba, které bylo přiděleno při narození mužské pohlaví dle pohlavních charakteristik, ale její genderová identita je ženská se nazývá trans žena (lékařská zkratka MtF, tj. male to female), osoba s opačným genderovým nesouladem je trans muž (lékařská zkratka FtM, tj. female to male).

¹⁵ U nebinárních osob je důležitou otázkou umožnění nebinárním/genderově fluidním osobám užívat jiné než mužské/ženské pohlaví v úředních dokumentech, případně tento údaj vypustit. Není to ovšem předmětem této práce.

¹⁶ UN Free & Equal | Definitions. *UN Free & Equal* [online]. UN Free [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.unfe.org/definitions/>.

Genderová identita¹⁷ je hluboký vnitřní pocit týkající se vlastní identifikace jedince z hlediska genderu (tj. z hlediska sociální konstrukce pohlaví s ohledem na sociální role, atributy a vzorce chování, které společnost přiřazuje k jednotlivým pohlavím).¹⁸ **Genderová identifikace** znamená vnímání sebe samého jako muže, ženy, nebo odlišně, tj. mimo binární dělení pohlaví.¹⁹

Genderové vyjadřování indikuje gender dané osoby na základě její prezentace ve vnějším světě prostřednictvím vzhledu a úprav v podobě účesu, líčení, stylu oblékání, rysů těla a prostřednictvím způsobu komunikace a interakce ve společnosti.²⁰ Osoba svou genderovou identitu projevuje například tím, v jakém gramatickém rodě o sobě mluví.²¹ Genderové vyjadřování může být maskulinní, femininní, androgynní a samo o sobě nemusí vždy odrážet skutečně vnímanou identitu dané osoby.²²

„Například ve velké části USA je nošení šatů považováno za „ženský“ genderový výraz a nošení smokingu za „mužský“ genderový výraz. Taková očekávání jsou kulturně definovaná a liší se v čase a kultuře. Genderové vyjádření člověka nemusí nutně odpovídat jeho genderové identitě. Různorodé genderové projevy, podobně jako různé genderové identity, nejsou známkou duševní poruchy.“²³

Transgender osoby jsou někdy většinou společností vnímány jako osoby uvězněny ve špatném těle. Ovšem představa, že si všechny transgender osoby přejí mít pohlavní orgány a vzhled opačného pohlaví, než jaké mají uvedené v dokladech, není správná.²⁴

Skutečně si většina transgender osob přeje podstoupit léčbu, která jim umožní jejich vnější tělesnou schránku uvést do souladu s jejich genderovou identitou. Některé osoby proto podstupují hormonální léčbu a různé chirurgické zákroky. Jsou ale i s transgender osoby, které si nepřejí operativní zákroky nebo je nemohou podstoupit ze zdravotních důvodů či z obav ohledně rizik závažného zákroku.²⁵

¹⁷ V českém jazyce se užívá i pojem pohlavní identita, který používají např. odborníci v oboru sexuologie. WEISS, Petr. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie pro praxi* [online], 2012, roč. 13, č. 3, s. 104 – 106 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/03.pdf>.

¹⁸ CASTAGNOLI, Cristina. *Transgender Persons' Rights in the EU Member States* [online]. Brusel, European Parliament, 2010, s. 4. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/JOIN/2010/425621/IPOL-LIBE_NT%282010%29425621_EN.pdf

¹⁹ American Psychological Association. *Answers to Your Questions...*, s. 1.

²⁰ American Psychological Association. *Answers to Your Questions...*, s. 1.

²¹ Co se skrývá za zájmenem? Volitelné rody na instagramu. *Transparent – pomáháme zlepšovat situaci trans lidí* [online]. Jsmetransparent.cz [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/co-se-skrывa-za-zajmenem-gramaticke-rody-na-instagramu/>.

²² UN Free & Equal | Definitions... Dostupné z: <https://www.unfe.org/definitions/>.

²³ What is Gender Dysphoria? *American Psychiatric Association* [online]. *Psychiatry.org* [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria>.

²⁴ ABBASI, Kamila, BONČKOVÁ, Helena. *Kritická reflexe rozhodnutí, v němž se Nejvyšší správní soud poprvé zabýval právy transgender osob* [online]. *Právo21*, 19. 8. 2019. Masarykova univerzita [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/kriticka-reflexe-rozhodnuti-v-nemz-se-nejvyssi-spravni-soud-poprve-zabyval-pravy-transgender-osob>; DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná... , s. 962– 963.

²⁵ HAMMARBERG, Thomas. *Human rights and gender identity* [online]. Štrasburk, Komisař pro lidská práva Rady Evropy, 29. 7. 2009, CommDH/IssuePaper(2009)2, s. 3. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806da753>.

Transgender osoby si především přejí žít v souladu s tím, jak sami sebe identifikují, k čemuž potřebují uznání a respekt ze strany společnosti. Je pro ně důležité, aby k nim společnost přistupovala s ohledem na jejich subjektivně vnímaný gender.²⁶

Opakem transgender osob jsou cisgender osoby, které samy sebe identifikují v souladu s biologickým pohlavím a genderovou rolí, která s ním je běžně spojovaná.²⁷

1.2.2 Transsexuál a transvestita

Pod zastřešující pojem transgender osoba spadá i užší pojem **transsexuál**. V současnosti termín transsexuál popisuje užší okruh transgender osob, které podstoupily, chystají se podstoupit či si přejí podstoupit operativní zákroky směřující k úpravě/změně biologických pohlavních orgánů.²⁸

Obecně se od tohoto pojmosloví spíše upouští,²⁹ jelikož se s ním pojí nesprávné pochopení transgender osob jako osob s jinou než heterosexuální orientací a prohlubuje se tím stigma, že transgender osoby jsou osoby ve špatném těle, které svůj psychický nesoulad genderové identity a při narození přiděleného pohlaví prožívají pouze kvůli svým pohlavním znakům.³⁰

Transvestita je člověk, který se převléká z důvodu sexuálního vzrušení. Proto lze transvestitismus označit za sexuální preferenci. Transvestita proto není transgender osobou, jelikož genderová inkongruence nesouvisí se sexualitou.³¹

1.3 Tranzice

Dle zjištění z přechodných podkapitol lze konstatovat, že každá transgender osoba prožívá odlišný stav, jelikož každá subjektivně na základě nesouladu vnímaného genderu a pohlaví přiděleného při narození cítí jiné potřeby co se týče naplnění genderových rolí, genderového vyjádření a fyzických proměn svého těla.³² Není žádný jednoznačný postup ani nutné kroky pro proces potvrzení svého pohlaví, jak jej skutečně vnímá transgender osoba.³³

Tranzice je samotný proces, kdy osoba začíná žít v souladu se svým subjektivně vnímaným, tj. skutečným genderem.³⁴ Tento proces může mít několik rovin, zaprvé je zde **rovina sociální**,

²⁶ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná..., s. 963.

²⁷ TITLBACH, Filip. *Byli jsme tu vždycky*. Praha: N media, 2022, s. 42.

²⁸ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 335.

²⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná..., s. 961.

³⁰ Pro média – Transparent. *Transparent – pomáháme zlepšovat situaci trans lidí* [online]. Jsmetransparent.cz [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/pro-media/>.

³¹ TITLBACH, Filip. *Byli jsme...*, s. 33.

³² American Psychological Association. *Answers to Your Questions...*, s. 3.

³³ What is gender affirmation? *TransHub - Health & gender affirmation in NSW* [online]. TransHub [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.transhub.org.au/101/gender-affirmation>; Jak probíhá „oficiální“ tranzice v ČR. *Transparent – pomáháme zlepšovat situaci trans lidí* [online]. Jsmetransparent.cz [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/jak-probiha-oficialni-tranzice-v-cr/>.

³⁴ Jak probíhá „oficiální“ tranzice v ČR. *Transparent ...* Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/jak-probiha-oficialni-tranzice-v-cr/>.

což lze popsat jako proces, kdy osoba ve společnosti komunikuje a vystupuje v souladu se svým genderem (např. o sobě mluví v gramatickém rodu v souladu s vnímaným genderem a změní si jméno). Další rovinou je pak **tranzice z lékařského pohledu**, kdy pokud si to osoba přeje, podstoupí takové lékařské zákroky, které upraví/přemění pohlavní orgány tak, aby odpovídaly biologickým orgánům pohlaví, se kterým se identifikuje.³⁵ Z biologického hlediska je možné se opačnému pohlaví pouze přiblížit, jelikož nelze pohlavní orgány přeměnit způsobem, aby fungovaly a plnily funkce stejné, jako je tomu u jedince daného biologického pohlaví.³⁶

Tranzice je komplexním a individuálním procesem, pro který je podstatné vyhledat kvalitní odbornou péči v oblasti duševního zdraví. Osoba by měla mít k dispozici odborné služby související s tranzicí (terapii, hormonální léčbu nebo operativní zákroky). Časté jsou podpůrné skupiny, kde se transgender osoby setkávají a mohou sdílet své pocity a zkušenosti související s tranzicí.³⁷

Zásadním krokem pro život v souladu se svou skutečnou genderovou identitou je pro transgender osoby její právní uznání. Tranzice má proto i svou **právní rovinu**.³⁸ U procesu právního uznání genderové identity se velmi liší tento proces dle legislativy v jednotlivých státech.³⁹

Právní uznání genderové identity může být jednoduchým procesem založeným na tzv. sebeidentifikačním principu, přes postup stanovení diagnózy a projití tzv. real life testem, až po nutnost podstoupení chirurgického zákroku pro operativní změnu pohlaví. Nejprísnejší podmínkou je sterilizace. Od této podmínky již většina evropských států upustila. Ovšem v České republice (dále jen „ČR“) je s ohledem na dosud účinnou legislativu sterilizace stále jednou z podmínek pro právní uznání genderové identity.

V ČR je právní tranzice složitý proces, který není možné vyřešit v řádu dnů či měsíců. Aby transgender osoby mohly žít v souladu se svým skutečným genderem, musí z právního hlediska splnit několik podmínek stanovených českou legislativou.

V české právní úpravě existuje institut „*změny pohlaví*“, nepoužívá se tudíž pojem „*právní uznání genderové identity*“. V této práci se pro právní tranzici užívá termín „*změna pohlaví*“, pokud se

³⁵ What is gender affirmation? *TransHub*... Dostupné z: <https://www.transhub.org.au/101/gender-affirmation>.

³⁶ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové k nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 18.

³⁷ American Psychological Association. *Answers to Your Questions*..., s. 1.

³⁸ What is gender affirmation? *TransHub*... Dostupné z: <https://www.transhub.org.au/101/gender-affirmation>. ; Jak probíhá „oficiální“ tranzice v ČR. *Transparent* ... Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/jak-probiha-oficialni-tranzice-v-cr/>.

³⁹ Legal gender recognition – factsheet 1. *TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people* [online]. Transgender Europe, 30. listopadu 2021 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/12/tgeu-lgr-factsheet-en-01.pdf>.

popisuje česká právní úprava. Jinak se užívá pojem „*právní uznání genderové identity*“, jelikož toto označení užívají mezinárodní lidskoprávní instituce.⁴⁰

⁴⁰ Vychází se z anglického výrazu „*legal gender recognition*“, „*gender affirmation*“ a „*legal affirmation*“, což v překladu znamená „*genderové potvrzení*“ a „*právní potvrzení*“. Pojem „*právní uznání genderové identity*“ je proto příležitější s ohledem na to, že se u osoby nejedná o změnu biologického pohlaví, ale přizpůsobení právního stavu skutečně vnímané genderové identity dané transgender osoby.

2. Právní uznání genderové identity

V české právní úpravě není žádný právní předpis zákonné úrovně, který by se specificky věnoval právům a oprávněným zájmům transgender osob a jejich právnímu uznání genderové identity. Praxe se ve světě liší a jsou i státy, které zvláštní právní úpravu věnovanou transgender osobám přijaly. Jako příklad je možné uvést Argentinu či Německo. V Argentině zákonodárce přijal samostatný právní předpis zvaný „*Zákon o genderové identitě*“, který je účinný od roku 2012.

„Zákon ukotvuje právo na genderovou identitu (čl. 1), které v sobě zahrnuje právo na uznání zvolené identity, na její svobodný rozvoj a právo být identifikován v úředních dokumentech v souladu s touto zvolenou identitou.“⁴¹

V Německu je samostatná právní úprava v podobě „*Transsexuálního zákona*“, který se věnuje možnostem úřední změny jména, příjmení a genderového statusu.⁴² Transgender osoby a nebinární osoby nemusí podstupovat sterilizaci, žádné chirurgické zákroky ani hormonální léčbu pro změnu genderového statusu.⁴³ Na základě rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu z roku 2017⁴⁴ mohou osoby svůj status změnit nejen v rámci binárního dělení z ženy na muže a opačně, ale i na genderový status nazvaný „jiný“ nebo požádat o vymazání údaje o genderovém statusu. V Německu si transgender osoby mohou zvolit změnu jména a příjmení bez nutnosti měnit si genderový status.⁴⁵

V ČR není ukotveno právní uznání genderové identity, ale legislativa upravuje institut změny pohlaví a s tím i změnu souvisejících údajů.

Právní institut změny pohlaví vymezuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), postup změny pohlaví z pohledu zdravotnického práva upravuje zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „ZSZS“). Změny dalších údajů v souvislosti se změnou pohlaví vymezují zvláštní zákony, konkrétně zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o matrikách“) a zákon č. 133/2000 Sb., zákon o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o evidenci obyvatel“).

⁴¹ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 340 - 341.

⁴² Pojem „gender status“ užívá německé Ministerstvo pro rodinu, proto je v této formě ponechán i v textu práce. Regenbogenportal: Changing name or gender status with the „Transsexual Law“ (TSG). Regenportal: Startseite [online]. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.regenbogenportal.de/english/changing-name-or-gender-status-with-the-transsexual-lawtsg>.

⁴³ Jejich žádost o změnu genderového statusu posuzuje soud, který pověří dva nezávislé znalce posouzením, zda jsou naplněny požadavky pro úpravu genderového statusu.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu Spolkové republiky Německo ze dne 10. 10. 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16-Rn.

⁴⁵ Regenbogenportal: Changing name or gender status... Dostupné z: <https://www.regenbogenportal.de/english/changing-name-or-gender-status-with-the-transsexual-lawtsg>.

Česká právní úprava věnující se změně pohlaví je, s ohledem na více právních předpisů upravujících jednotlivá práva a povinnosti osob, roztržštěná a neucelená. Tato kapitola má za cíl popsat a shrnout českou legislativu týkající se právního institutu změny pohlaví a upozornit na její možné nedostatky a úskalí, kterým se pak práce věnuje podrobněji i v následujících kapitolách.

2.1 Podmínky právního uznání změny pohlaví dle OZ a ZSZS

Změnu pohlaví, podmínky pro její uznání a následky této změny upravuje OZ a ZSZS. Obecnou úpravu změny pohlaví vymezuje ust. § 29 v odst. 1 OZ a postup změny pohlaví vymezuje ZSZS v ust. § 21 až 23. Rozdíl mezi pojetím obou úprav tkví v tom, že ZSZS upravuje postup změny pohlaví z medicínského hlediska a řeší jednotlivé kroky, které je nutné podstoupit v procesu změny pohlaví, zatímco OZ se zaměřuje na změnu pohlaví z pohledu osobního statusu člověka.⁴⁶ OZ je *lex generalis* a ZSZS je k této úpravě *lex specialis*.⁴⁷ Jak popisuje následující podkapitola, tyto předpisy neuvádějí zcela stejnou terminologii, což je pro praxi matoucí a problematické.

Ust. § 29 odst. 1 věty první OZ stanovuje, za jakých podmínek z právního hlediska nastane změna pohlaví:

„Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů.“

Z této zákonné dikce vyplývá, že právní úprava změny pohlaví v OZ vychází z biologického pojetí pohlaví. Úprava se zaměřuje na pohlavní znaky, anatomický vzhled a nikoliv subjektivně vnímanou genderovou identitu.⁴⁸

Změna pohlaví, jak k ní přistupuje současná česká legislativa, nenastává samotným rozhodnutím osoby a podáním žádosti o změnu pohlaví. Změna pohlaví nenastává ani změnou údajů v registrech. Zákon předpokládá, že změna pohlaví nastává chirurgickým zákrokem, na základě kterého bude znemožněna reprodukční funkce a přeměněny pohlavní orgány.⁴⁹ Dle důvodové zprávy je změna pohlaví faktickým stavem a její právní účinky se vážou na okamžik, kdy z lékařského hlediska změna fakticky nastane.⁵⁰

2.1.1 Chirurgický zákrok

Důležité jsou podmínky, které český právní řád určil k tomu, aby nastala z právního pohledu změna pohlaví. Zaprvé dojde k chirurgickému zákroku, tudíž dojde k zásahu do tělesné integrity člověka. Zadruhé chirurgický zákrok musí naplnit dva účely, a to **znemožnění**

⁴⁶ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 až 654). Komentář*. 2. vydání. Praha C.H. Beck, 2022, s. 133.

⁴⁷ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 342.

⁴⁸ KOTKOVÁ, Petra. Civilní status transgender osob v českém právním řádu. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DAVID, Radovan, JANOVEC, Michal (eds.), *COFOLA 2018, Část VIII. Civilní status člověka*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 59.

⁴⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná..., s. 972.

⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, s. 48.

reprodukční funkce a přeměnu pohlavních orgánů osoby toužící po změně úředně evidovaného pohlaví. K uznání změny pohlaví z pohledu práva proto nestačí např. podstoupení hormonální léčby nebo fakt, že je osoba neplodná.⁵¹

V ust. § 21 odst. 1 ZSZS jsou obecné podmínky stanoveny obdobně, ovšem s tím rozdílem, že tento zákon hovoří o transsexuálních pacientech a nikoliv o člověku, jak uvádí OZ. Transsexuálního pacienta definuje ust. § 21 odst. 1 věta druhá ZSZS jako „osobu, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím (dále jen „porucha sexuální identifikace“):“. Tato terminologie neodpovídá tomu, jak nesoulad skutečně vnímaného genderu a při narození přiděleného pohlaví definuje WHO v MKN-11.⁵² Ovšem v současnosti má ČR jako členský stát 5 let (od 1. ledna 2022), aby novou klasifikaci vnitrostátně začlenila.⁵³

Užití termínu transsexuální pacient a znění jeho definice v ZSZS je v souladu s předchozí Mezinárodní klasifikací nemocí, ve které se pod kódem F64.0 uváděla diagnóza transsexualismu v rámci „*Poruch duševních a poruch osobnost*“ a „*Poruch pohlavní identity*“⁵⁴. Tato klasifikace vymezovala transsexualismus jako:

„Žádost žít a být akceptován jako člen opačného pohlaví, obvykle spojený s pocitem nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo s jeho nevhodností a s přáním chirurgického a hormonálního zásahu, aby tělo odpovídalo, pokud možno, preferovanému pohlaví.“⁵⁵

Přestože dřívější klasifikace kladla velký důraz na anatomické pohlavní znaky, s nimiž se transgender osoby neslučují, uváděla, že takové přání **obvykle** doprovází touhu žít a být přijímán jako člen opačného pohlaví. Už na základě předchozí klasifikace zákonodárce tudíž věděl, že si operativní změnu pohlaví nepřejí všechny transgender osoby. Znamená to, že takové osoby jsou nuceny si vybrat buď mezi zásahem do tělesné integrity, nebo životem bez právního uznání jejich genderové identity.

Zákonná úprava dle ZSZS proto ponechává možnost změny pohlaví jen osobám transsexuálním⁵⁶, které si přejí operativní změnu pohlaví, resp. ostatní transgender osoby se

⁵¹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník*....s. 133.

⁵² MKN-11 již neřadí tento nesoulad mezi duševní poruchy, označení porucha pohlavní identity ani pohlavní dysforie se v nejnovější klasifikaci neuvádí. Nyní se užívá termín pohlavní inkongruence. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics – Gender inkongruence [online]. icd.who.int [cit. 8. června 2022] Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fcd%2fentity%2f90875286>.

⁵³ 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN 11) – ÚZIS ČR... Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>

⁵⁴ Prohlížeč | MNK-10 klasifikace. ÚZIS ČR [online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F64.0>.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Jak se uvádí v podkapitole 1.2.2 této práce, jedná se o osoby, které prožívají psychické nepohodlí kvůli svým pohlavním orgánům a jejich odstranění, úpravu si proto přejí.

případně musí její dikci přizpůsobit navzdory tomu, jak vnímají své tělo, jinak jim možnost právně uznat jejich genderovou identitu zůstává uzavřena.⁵⁷

Druhým rozdílem mezi úpravou OZ a ZSZS je absence požadavku „*přeměny pohlavních orgánů*“ v úpravě ZSZS. Tento požadavek byl totiž do příslušného ustanovení OZ vložen až v průběhu legislativního procesu při projednávání návrhu OZ v Poslanecké sněmovně.⁵⁸ Požadavek přeměny pohlavních orgánů je chápán jako velmi nešťastný z důvodu nekonzistentnosti mezi oběma právními předpisy a také proto, že se vymyká běžné praxi evropských států. Mimo to se jedná o neurčitý pojem, který je potřebné dále vykládat, aby adresát právní úpravy věděl, jaké podmínky zákonodárce stanoví pro uznání změny pohlaví.⁵⁹

Frinta v komentářové literatuře dochází na základě výkladu „*přeměny pohlavních orgánů*“ v kontextu změny pohlaví k závěru, že je nutno jednoznačně odmítnout výklad přeměny pohlavních orgánů stricto sensu jako chirurgicko-plastického připodobnění k pohlavním orgánům opačného pohlaví. Takový výklad by byl v rozporu s důstojností osob podstupujících změnu pohlaví. Frinta konstatuje, že přeměnu pohlavních orgánů je nutné vykládat largo sensu a vztáhnout ji na celé pohlavní ústrojí. Dle něj je nutné za dostačující pokládat přeměnu pohlavního ústrojí jako celku, tj. odebrání vnitřních pohlavních orgánů – dělohy a vaječníků, nebo varlat, čímž se naplní podmínka znemožnění reprodukční funkce.⁶⁰ Z tohoto výkladu je možné dovodit, že požadavek přeměny pohlavních orgánů je nadbytečný a nemá v právní úpravě své opodstatnění.

Na neurčitost požadavku „*přeměny pohlavních orgánů*“ poukázala i ústavní soudkyně v disentaním stanovisku týkajícím se právě ústavní stížnosti spojené s návrhem na zrušení ust. § 29 odst. 1 OZ pro neústavnost.⁶¹

Jeví se jako velmi znepokojivé, že požadavek „*přeměny pohlavních orgánů*“ byl v průběhu projednávání návrhu OZ přidán do navrhovaného textu bez hlubší analýzy, což lze usuzovat i s ohledem na zavedenou praxi, dle které postačuje právě odstranění vnitřních pohlavních orgánů a nikoliv modelace vnějších pohlavních orgánů.⁶²

V rámci chirurgického zákroku dle užívané praxe nutně nedochází k přeměně pohlavních orgánů, ale **vždy dochází ke znemožnění reprodukční funkce**. Zákonodárce tímto požadavkem jednoznačně vyjádřil, že ty osoby, které požadují právní uznání změny pohlaví, nemohou být dále schopné zplodit potomka. Tato podmínka byla považována dle praxe českých sexuologických odborníků za stěžejní pro úpravu právního uznání změny pohlaví.⁶³

⁵⁷ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 342. ; DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná...*, s. 972.

⁵⁸ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 149.

⁵⁹ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 343.

⁶⁰ Tamtéž, s. 150 – 151.

⁶¹ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., bod 22.

⁶² ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník...*, s. 151.

⁶³ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník...*, s. 149.

Sterilizací⁶⁴ stejně jako ostatní nucené operativní zákroky pro uznání genderové identity přitom již v roce 2009 doporučil komisař Rady Evropy pro lidská práva zrušit. Již v době přijímání OZ v roce 2011 byl operativní zákrok jako podmínka pro právní uznání genderové identity v rozporu s lidskoprávním doporučením mezinárodní úrovně. Problematická je i zdravotní rizikovost operativního zákroku a skutečnost, že některé osoby, které pocítují genderovou inkongruenci, jej ani samy nevyžadují či ho podstoupit ze zdravotních důvodů nemohou.⁶⁵

2.1.2 Zánik manželství/registrovaného partnerství

Ust. § 29 odst. 2 OZ specifikuje vliv změny pohlaví na osobní stav a právní vztahy. Obecně u dané osoby změnou pohlaví nedochází k žádné změně týkající se její právní osobnosti a svéprávnosti. Změna pohlaví také nemá vliv na osobní a majetkové poměry.⁶⁶ V rámci osobních vztahů skutečnost změny pohlaví nezasahuje do příbuzenských vztahů. Osoba, u níž dojde ke změně pohlaví, je nadále rodičem a daná skutečnost rovněž nemá vliv na její rodičovskou odpovědnost a s ní spojená práva a povinnosti. Pakliže je osoba sama potomkem, zůstává jím právně i po změně pohlaví a má s tím spojená práva a povinnosti.⁶⁷

Z obecného pravidla, že změna pohlaví nemá vliv na osobní a majetkové vztahy, existuje však jedna zásadní výjimka. OZ v ust. § 29 odst. 2 konstatuje, že změnou pohlaví zaniká manželství nebo registrované partnerství. Zanikne-li manželství nebo registrované partnerství změnou pohlaví, uplatní se ustanovení OZ týkající se rozvodu manželství a úpravy poměrů do budoucna, případně se uplatní ustanovení zákona o registrovaném partnerství⁶⁸ týkající se zániku registrovaného partnerství a úpravy poměrů do budoucna. Soud by v takovém případě, kdy by manželství zaniklo změnou pohlaví ex lege, rozhodl i bez návrhu o péči o nezletilé dítě.⁶⁹ Zánikem manželství by poté zanikly i vztahy švagrovské.⁷⁰

V případě zániku manželství je zde na první pohled určitá nejasnost, jelikož úprava ZSZS není s úpravou OZ konzistentní, když v ust. § 21 odst. 2 písm. b) uvádí, že chirurgické výkony lze

⁶⁴ Tento název se užívá pro označení znemožnění reprodukční funkce, dle Ústavu pro jazyk český je význam slova „umělé vyvolání neplodnosti.“ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2022). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [cit. 8 června 2022]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>. ; Ovšem ve spojení s podmínkami pro právní uznání změnu pohlaví je často užíván pojem kastrace, který je zřejmě přesnější, jelikož označuje odstranění pohlavních žláz, což se v českém prostředí při operativní změně pohlaví děje. Pojem byl užít např. v následujících článcích: KABÁTOVÁ, Šárka. *Změna pohlaví musí být dána operací, říká sexuolog. Středověk, zlobí se transgender osoby* [online]. Lidovky.cz, 22. června 2018 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/zmena-pohlavi-musi-byt-dana-operaci-rika-sexuolog-jak-ve-stredoveku-zlobi-se-transgender-osoby.A180621_151846_ln_domov_sk. ; ZÍTA, Dalibor. *Kdo chce úřední změnu pohlaví, musí i nadále podstoupit operaci, rozhodl Ústavní soud* [online]. ct24.ceskatelevize.cz., 31. března 2022 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3462998-kdo-chce-uredni-zmenu-pohlavi-musi-i-nadale-podstoupit-operaci-rozhodl-ustavni-soud>.

⁶⁵ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 344.

⁶⁶ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník...*, s. 134.

⁶⁷ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník...*, s. 152.

⁶⁸ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů.

⁶⁹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník...*, s. 134.

⁷⁰ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník...*, s. 153.

provést jen osobám, které nejsou v manželství či v registrovaném partnerství. Tento rozdíl mezi oběma předpisy ovšem vysvětluje důvodová zpráva k OZ s tím, že by navzdory tuzemské praxi, kdy poskytovatel zdravotních služeb nepřistoupí ke změně pohlaví, pokud je osoba v manželství či registrovaném partnerství, mohlo dojít k situaci, kdy osoba, která v takovém svazku je, podstoupí změnu pohlaví v zahraničí.⁷¹

Podmínka zániku manželství nebo registrovaného partnerství obdobně jako podmínka chirurgických zákroků byla v době svého projednávání a přijetí v rozporu s doporučením lidskoprávního komisaře Rady Evropy z roku 2009. Komisař Thomas Hammberg doporučil, aby členské státy Rady Evropy odstranily veškerá omezení, která brání transgender osobám zůstat i po právním uznání jejich genderové identity v dosud existujícím svazku manželském.⁷²

Stanovení podmínky zániku manželství či registrovaného partnerství pro právní uznání změny pohlaví v praxi znamená, že zákonodárce znemožnil transgender osobám zůstat se svými partnery nadále v legálním trvalém svazku.⁷³

2.1.3 Postup před chirurgickým zákrokem

Proces změny pohlaví z pohledu zdravotnického práva je možné rozdělit na několik na sebe navazujících fází:⁷⁴

Diagnostika: Sexuolog diagnostikuje pohlavní dysforii⁷⁵, osoba podstoupí komplexní klinicko-psychologické vyšetření a v případě nutnosti psychiatrické vyšetření.⁷⁶

Rozhodovací proces: Jde o fázi následující po jasném shledání diagnózy osoby. Zde se osoba rozhoduje o dalším postupu s ohledem na doporučení od odborných lékařů.⁷⁷

Real Life Test (RLT): V této fázi již osoba, která prochází tranzicí, začíná žít v souladu se svou skutečně vnímanou genderovou identitou, a to i navenek vůči svému okolí. Transgender osoba vystupuje v souladu se svou genderovou identitou. Mění si jméno a příjmení na neutrální, k čemuž potřebuje potvrzení od ošetřujícího sexuologa.⁷⁸ Pro účely právního uznání změny pohlaví

⁷¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, s. 48.

⁷² MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 345 - 346.

⁷³ SUDA, Karel. Změna pohlaví a manželský status. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DAVID, Radovan, JANOVEC, Michal (eds.), *COFOLA 2018, Část VIII. Civilní status člověka*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 149 – 150.

⁷⁴ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 343. ; FIFKOVÁ, Hana a kol. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002, s. 43 an.

⁷⁵ Dle současné klasifikace MKN-11 se jedná o genderovou inkongruenci.

⁷⁶ FIFKOVÁ, Hana a kol. Doporučený postup pro sexuology v péči o transsexuální pacienty *Česká a slovenská psychiatrie* [online], 2020, roč. 116, č. 2, s. 106 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2020_2_105_107.pdf

⁷⁷ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 343. ; FIFKOVÁ, Hana a kol. *Transsexualita...*, s. 43 an.

⁷⁸ Tamtéž.

je podmínkou, aby osoba ve fázi RLT byla nejméně jeden rok, jelikož tím dle doporučení Ministerstva zdravotnictví (dále jen „MZ“) prokazuje schopnost žít v opačné genderové roli.⁷⁹

Hormonální terapie: Fáze RLT a hormonální terapie mohou být prohozeny, případně se mohou překrývat. U hormonálních zásahů se jedná o potlačení produkce estrogenu/testosteronu a hormonální terapii, jejímž účelem je připodobnění tvarů a rysů těla femininním či maskulinním tělesným charakteristikám.⁸⁰ Pro účely právního uznání změny pohlaví musí osoba užívat hormonální preparáty po dobu nejméně 1 roku.⁸¹

Operativní zákroky: Operativní zákroky se řadí mezi zcela ireverzibilní zákroky, tj. stále a nevratné povahy.⁸² K chirurgickým zásahům v rámci medicínské tranzice je možné přistoupit až od 18. roku věku na písemnou žádost dané osoby a po vydání kladného stanoviska od odborné komise, jak uvádí ust. § 21 odst. 3 písm. a), b) ZSZS. V roce 2012 vydalo MZ doporučení, jaké zákroky se doporučují provádět u osob MtF a FtM.⁸³

Tyto zákroky pomáhají transgender osobě se tělesně připodobnit biologickému pohlaví, které je v souladu s její genderovou identitou.

Samotné doporučení uvádí nežádoucí a možné nežádoucí účinky jako např. obecná rizika chirurgických zákroků, ztráta plodnosti či sexuální dysfunkce.⁸⁴

O tom, jaké všechny zákroky osoba podstoupí, rozhodne sama na základě svého uvážení a s ohledem na svůj zdravotní stav a doporučení odborných lékařů. Je však jasně stanoveno, že transgender osoba, která si přeje, aby její genderová identita byla v souladu s údaji o pohlaví vedenými v registrech, musí splnit mimo jiné i podmínku chirurgického zákroku, na základě kterého jsou jí odstraněny vnitřní pohlavní orgány, tj. varlata, nebo děloha a vaječníky.

V každém případě je pro tyto chirurgické zákroky nutné souhlasné stanovisko odborné komise, která se skládá ze 7 členů (odborníci z řad lékařů a odborníků na zdravotní agendu).⁸⁵

Osoba žádající o vydání souhlasu k chirurgickým zákrokům podmiňujícím právní uznání změny pohlaví se dostaví k jednání odborné komise. Je pozván i ošetřující lékař, který provedení operativních zákroků doporučil, ten ale nemá povinnost se dostavit.⁸⁶

⁷⁹ Věstník Ministerstva zdravotnictví, ročník 2012, částka 8. Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wpcontent/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

⁸⁰ FIFKOVÁ, Hana a kol. *Doporučený postup pro...*, s. 106.

⁸¹ Věstník Ministerstva zdravotnictví... Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wpcontent/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

⁸² Věstník Ministerstva zdravotnictví... Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wpcontent/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

⁸³ Věstník Ministerstva zdravotnictví... Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wpcontent/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Ust. § 22 odst. 1 ZSZS.

⁸⁶ Ust. § 22 odst. 4 a 7 ZSZS.

Osoba, která má zákroky podstoupit, musí být řádně poučena o jejich povaze a rizicích. Odborná komise musí při jednání ověřit, zda osoba rozumí povaze zákroku, jeho následkům a zda dobrovolně podala žádost o povolení k těmto zákrokům.⁸⁷ Informovaný a svobodný souhlas se vyžaduje kvůli nevratnosti prováděných zákroků, což vyžaduje i Úmluva o lidských právech a biomedicíně.⁸⁸ Nutno podotknout, že souhlas pacienta v kontextu změny pohlaví dle české právní úpravy označil Evropský výbor pro sociální práva za nucený a tudíž nikoliv řádný.⁸⁹

Završení tranzice z právního hlediska: Samotným chirurgickým zákrokem, kterým dojde ke znemožnění reprodukční funkce, a to odstraněním varlat/dělohy s vaječníky, je splněno vše, co český právní řád vyžaduje k právnímu uznání změny pohlaví. Následně se změní údaje o pohlaví v registrech a úředních dokladech.

2.1.4 Den změny pohlaví

Pro právní jistotu osoby, o jejíž změnu pohlaví se jedná, a i všech ostatních osob pro které má právní důsledky, je nutné stanovit, jaký je rozhodující okamžik pro změnu pohlaví z hlediska práva.⁹⁰

Zákonodárce potřeboval postavit najisto, kdy se z hlediska práva mění status osoby z pohlaví mužského na ženské či opačně. Důvodem nutnosti právní jistoty o okamžiku změny pohlaví je i s ním spojený zánik manželství nebo registrovaného partnerství. Za den změny pohlaví se pro účely práva dle ust. § 29 odst. 1 věty druhé OZ považuje den, který uvede jako den změny pohlaví poskytovatel zdravotních služeb ve vydaném potvrzení.⁹¹ Určení dne změny pohlaví prostřednictvím daného potvrzení platí na základě vyvratitelné domněnky.⁹²

K administrativní změně, tj. změně v registrech (dodatečnému záznamu v knize narození a přidělení nového rodného čísla) se přistoupí až po doručení potvrzení o změně pohlaví vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.⁹³ Samotné záznamy v registrech mají v souvislosti s právní změnou pohlaví pouze deklaratorní charakter.⁹⁴

2.1.5 Administrativní změna údajů o pohlaví

V zákoně o matrikách je v ust. § 17a vymezen postup zapsání dodatečného záznamu o změně pohlaví do matričních knih. Tento zákon ukládá osobě, u níž došlo k právnímu uznání změny pohlaví, povinnost, aby v úředním styku užívala příjmení s tím v souladu.⁹⁵

⁸⁷ Ust. § 22 odst. 4 ZSZS.

⁸⁸ Sdělení č. 96/2001 Sb. m. s., Úmluva o lidských právech a biomedicíně.

⁸⁹ Blíže se tomuto věnuje kapitola 3. a 4 této práce.

⁹⁰ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník...*, s. 151.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 77.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., bod 10.

⁹⁵ Ust. § 68 zákona o matrikách.

Zákon se věnuje změně jména a příjmení v souvislosti s probíhající či již fakticky dle právního řádu ČR uskutečněnou změnou pohlaví. Dle ust. § 72 odst. 5 písm. b) zákona o matrikách je osobě, která proces vedoucí ke změně pohlaví zahájila, umožněno změnit své jméno a příjmení na neutrální.

Problém nastává s tím, že u osoby s neutrálním jménem a příjmením může docházet k nepříjemným situacím, jelikož kdo uvidí její doklady či rodné číslo (dále jen „RČ“) odlišné od jejího genderového vyjádření, bude znát velmi citlivé informace o její osobě.⁹⁶

Z právní úpravy v zákoně o matrikách vyplývá, že změna jména a příjmení v souladu se skutečně vnímaným genderem je možná jen při dokončení léčby.

V zákoně o evidenci obyvatel je v ust. § 17 upravena změna RČ, která je fakticky přidělením čísla nového. Tato úprava se týká i transgender osob⁹⁷, které právně změni pohlaví. RČ totiž jako unikátní identifikátor v sobě obsahuje i informaci o věku a pohlaví osoby.⁹⁸ V současnosti je RČ jako osobní údaj v praxi hojně užívané a vyžadují ho často veřejné i soukromé subjekty, pokud vyžadují identifikační údaje fyzické osoby. Některé transgender a nebinární osoby proto brojí proti podobě RČ, ze které lze snadno vyčíst pohlaví osoby, jak jej stát eviduje.⁹⁹

2.2 Problematické aspekty právní úpravy

Tato kapitola popsala celý proces vedoucí k právnímu uznání změny pohlaví v ČR. Jednotlivé podmínky pro změnu pohlaví jsou z různých důvodů kontroverzní a ze strany transgender osob a ochránců lidských práv je na ně snášena kritika.

Skutečnost je taková, že ČR má jednu z nejpřísnějších úprav pro právní uznání genderové identity v celé Radě Evropy a vymyká se v tomto prostředí svým konzervativním a zpátečnickým postojem vůči transgender a nebinárním osobám.¹⁰⁰

Problematická je podmínka chirurgického zákroku jako takového, jelikož se jedná o zásah do tělesné integrity člověka. Podmínka znemožnění reprodukční funkce je v Radě Evropy spíše ojedinělá, jelikož ji sám Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) označil za nehumánní, čemuž se budou podrobně věnovat kapitoly 3. a 4.¹⁰¹

⁹⁶ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., bod 29.

⁹⁷ Konkrétně ust. § 17 odst. 2 písm. d).

⁹⁸ Ust. § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel.

⁹⁹ Například i z tohoto důvodu podala stěžovatelka, jež se identifikuje jako nebinární, ústavní stížnost vedenou pod sp. zn. II. ÚS 2460/19, ve které požadovala změnu RČ na podobu neutrální, popřípadě ženskou, jelikož nechtěla, aby RČ uvádělo její pohlaví jako mužské. Ústavní soud zamítl tuto stížnost nálezem sp. zn. Pl. ÚS 2/20 ze dne 9. 11. 2021.

¹⁰⁰ Viz mapa ukazující státy požadující v roce 2021 sterilizaci jako podmínku pro právní uznání genderové identity. Trans Rights Map Europe & Central Asia 2021. TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people [online]. Transgender Europe [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/05/tgeu-trans-rights-map-2021-sterilisation-en.pdf>

¹⁰¹ Rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2017, *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, č. 9885/12, 52471/13, 52596/13.

Celý proces vedoucí k právnímu uznání změny pohlaví je zdlouhavý a mnohdy ponižující, což uvádí samy osoby, které již tímto procesem prošly. Důvodem je např. nutnost lékařského vyšetření a diagnóz, kde jim odborníci pokládají otázky týkající se jejich sexuálního života.¹⁰²

Problematická je i nutnost prokázání RLT, a to včetně změny jména a příjmení na neutrální, jelikož neutrální jméno (např. Andy) a příjmení (např. Janků) často prozradí, že jejich nositelem je transgender osoba.¹⁰³

Kriticky se osoby staví i k jednání před odbornou komisí, která může rozhodnout o tom, že požadavky nejsou splněny a operativní změnu pohlaví proto osoba nemůže podstoupit.¹⁰⁴

V neposlední řadě stát požaduje, aby osoba nebyla v žádném právním trvalém svazku, a navíc nepřipouští ani možnost přechodu ze svazku dvou osob rozdílného pohlaví do svazku stejnopohlavního či naopak.

Situace v ČR ohledně požadavků pro právní uznání genderové identity není převažujícím mezinárodním standardem a následující kapitoly analyzují situaci transgender v ČR optikou mezinárodních i vnitrostátních standardů ochrany lidských práv a zákazu diskriminace.

¹⁰² NOVOTNÁ, Karolína. *Ponižující, ale protestovat nemohu. Trans lidé kritizují praktiky při vyšetření* [online]. iDNES.cz, 21. května 2022 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/transgender-tranzice-lgbt-genderova-identita.A220505_112110_domaci_knn.

¹⁰³ TITLBACH, Filip. *Byli jsme...*, s. 37 – 38.

¹⁰⁴ NĚMCOVÁ, Barbora. *Komise zamítla Tereze změnu pohlaví kvůli jménu. Je to ponižující, říká transsexuálka* [online]. Aktuálně.cz, 8. 11. 2018 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/komise-zamitla-tereze-zmenu-pohlavi-kvuli-jmenu-je-to-ponizu/r~c46edefee33011e8b2380cc47ab5f122/>.

3. Ochrana práv transgender osob na mezinárodní úrovni

3.1 Iniciativy na podporu transgender osob

V roce 2006 vznikl dokument Principy z Yogyakarta (dále jen „*Principy*“), které představují konsensus lidskoprávních expertů celosvětového měřítka. Na Principech se podíleli i experti, kteří svého času byli zvláštními zpravodaji lidskoprávních výborů Organizace spojených národů (dále jen „*OSN*“).¹⁰⁵ Principy se týkají ochrany lidských práv s ohledem na sexuální orientaci a genderovou identitu.¹⁰⁶ Článek 21 vyjadřuje zásadní princip, tj. právo na uznání genderové identity. Autoři dokumentu se shodli, že právo na uznání genderové identity nemá stát podmiňovat žádnými lékařskými zásahy v podobě ať už reverzibilních či ireverzibilních zásahů do těla člověka, nadto se vymezili i vůči podmínce lékařské diagnózy transgender osob a jednoznačně podpořili sebeidentifikační pojetí právního uznání genderové identity, které není podmíněno lékařskou diagnózou ani zákrokem a léčbou.¹⁰⁷

Obdobně vyjádřila podporu sebeidentifikačnímu principu i Světová lékařská asociace a Světová odborná asociace pro zdraví transgender osob. Obě asociace se rovněž vymezily proti jakýmkoliv podmínkám založených na lékařských potvrzeních, diagnózách či zásazích do těla člověka.¹⁰⁸

3.2 OSN

OSN přijala na Valném shromáždění roku 1948 Všeobecnou deklaraci lidských práv, která se stala základním dokumentem chránícím základní lidská práva. Přestože není formálně právně závazná, přistupuje se k ní v praxi jako k určitému právnímu obyčeji.¹⁰⁹ Mezi významné lidskoprávní dokumenty, které vznikly v rámci OSN, patří např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen „*MPOPP*“) a Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech¹¹⁰, které již jsou právně závazné.¹¹¹

V roce 2014 vydalo 7 agentur OSN (OHCHR, UN Women, UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, WHO) společné stanovisko nazvané „*Odstranění nucené, nátlakové a jinak nedobrovolné sterilizace*.“ Agentury konstatovaly, že dle mnoha lidskoprávních subjektů porušují nucené sterilizace základní lidská práva, včetně práva na zdraví, práva na informace, práva na soukromí (vymezené

¹⁰⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná..., s. 969.

¹⁰⁶ The Yogyakarta Principles. The Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity [online]. *Yogyakartaprinciples.org*. Dostupné z: <https://yogyakartaprinciples.org/>.

¹⁰⁷ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná..., s. 969.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ ODEHNALOVÁ, Jana a kol. *Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016. s. 44.

¹¹⁰ Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹¹¹ ODEHNALOVÁ, Jana a kol. *Ochrana lidských práv*..., s. 45.

v čl. 17 MPOPP), práva na rozhodování o založení rodiny a počtu dětí, práva nebýt diskriminován (čl. 26 MPOPP) a právo nebýt mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu (čl. 7 MPOPP).¹¹²

Agentury se vymezily proti nucené sterilizaci transgender osob. Tato podmínku dle nich nerespektuje tělesnou integritu, sebeurčení a lidskou důstojnost a napomáhá diskriminaci daných osob.¹¹³

V roce 2015 vydal Vysoký komisař OSN pro lidská práva zprávu, která analyzovala situaci týkající se diskriminace osob na základě sexuální orientace a genderové identity. Komisař doporučil členským státům, aby „na žádost vydávaly doklady totožnosti odrážející preferovaný gender a odstranily zneužívající požadavky jako je sterilizace, nucená léčba a rozvod.“¹¹⁴

Další orgány OSN se ve svých stanoviscích od výše uvedených neliší. Nelegitimitnost požadavku na jakékoliv chirurgické zákroky a nucenou sterilizaci konstatoval zvláštní zpravodaj OSN proti mučení ve zprávě z roku 2013.¹¹⁵ Na nucené zákroky nahlíží Výbor OSN pro mučení optikou porušování zákazu mučení a špatného zacházení.¹¹⁶

WHO se jako agentura OSN zasazuje o to, aby společnost nenahlížela na transgender osoby prostřednictvím převládajícího stigma. Nové přijetí MKN-11 je jednoznačnou výzvou, aby transgender osoby měly přístup ke kvalitní péči a zároveň nebyly vnímány jako duševně choré.¹¹⁷

OSN se jakožto světová organizace sdružující 193 členských států¹¹⁸ staví zaprvé proti požadavkům na jakékoliv chirurgické zákroky podmiňující přístup k právnímu uznání genderové identity, zadruhé proti nucené léčbě, zatřetí proti podmínce zániku trvalého svazku pro právní uznání genderové identity. ČR by jako člen OSN neměla tato doporučení ignorovat. Jak uvádí Kratochvíl k dokumentům expertních výborů mezinárodních organizací obsahujících pravidla chování: „*Soft-law instrument tedy může být „pouze“ interpretační pomůckou při výkladu ustanovení českého*

¹¹² OHCHR, UN Women, UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, WHO. *Eliminating forced, coercive and otherwise involuntary sterilization – An interagency statement* [online]. World Health Organization, 2014, s. 1. Dostupné z: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112848/9789241507325_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹¹³ Tamtéž, s. 7.

¹¹⁴ United Nations High Commissioner for Human Rights. *Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity* [online]. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 4. 5. 2015, A/HRC/29/, 22 s. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/797193>.

¹¹⁵ MÉNDEZ, Juan E. *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment* [online]. 1. února 2013, A/HRC/22/53, odst. 88. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf.

¹¹⁶ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná... , s. 970.

¹¹⁷ Gender incongruence and transgender health in the ICD. WHO | *World Health Organization* [online]. World Health Organization [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>.

¹¹⁸ About US | United Nations. Welcome to the United Nations [online]. United Nations [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us>.

právního řádu. V případě dokumentů výborů tedy zejména při výkladu příslušných mezinárodních smluv. Jako interpretační pomůcka mají však značnou váhu.“¹¹⁹

3.3 Evropská unie

ČR je členem Evropská unie (dále jen „EU“), která je nadnárodním uskupením států. EU tvoří vlastní právní řád založený na zřizovacích smlouvách. Unijní právo je aplikovatelné v členských státech s přímým či nepřímým vnitrostátním účinkem.¹²⁰

Primární unijní právo je právním základem EU, který vymezuje principy EU a jejího fungování.¹²¹ Z pohledu unijních standardů ochrany lidských práv je základním dokumentem „*Listina základních práv Evropské unie*“ (dále jen „*Listina EU*“).¹²²

Listina EU upravuje v čl. 21 zákaz diskriminace, který se vztahuje na orgány EU, které mají povinnost ho dodržovat a chovat se v souladu s ním vůči jakémukoliv subjektu práv.¹²³ Dále dle čl. 51 odst. 1 se působnost Listiny EU vztahuje na členské státy EU při aplikaci unijního práva. Ochranu před diskriminací upravují mnohé unijní směrnice, které Soudní dvůr evropské unie několikrát ve svých rozhodnutích blíže interpretoval v kontextu ochrany práv transgender osob.

Soudní dvůr EU (dále jen „SDEU“) má za úkol zajišťovat dodržování práva při výkladu a provádění smluv.¹²⁴ Jednotlivec má určitá individuální oprávnění, se kterými se může obrátit na SDEU. Pro ochranu práv transgender osob je zvlášť významná kategorie „*Zákazy diskriminace a zásada rovnosti jako měřítko pro realizaci všech ostatních práv*.“¹²⁵

Zásadní je rozsudek **P. v. S. a Cornwall County Council**¹²⁶, v němž SDEU řešil předběžnou otázku týkající se zákazu diskriminace transgender osob v zaměstnání. SDEU potvrdil, že právní předpisy o rovném zacházení ve věcech zaměstnání a povolání, rovné mzdě a dávkách sociálního zabezpečení se uplatní stejně i vůči transgender osobám. SDEU uvedl, že s transgender osobou má být jednáno v souladu s právní úpravou rovnosti zacházení dle pohlaví právně uznaného a nikoliv dříve určeného při narození. SDEU rozhodl, že výpověď z důvodu změny pohlaví je diskriminací na základě pohlaví.¹²⁷

¹¹⁹ KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva v praxi obecních soudů*. Praha: Leges, 2020, s. 64 – 65.

¹²⁰ Tamtéž, s. 53 – 54.

¹²¹ Tamtéž, s. 95.

¹²² Tamtéž, s. 98.

¹²³ FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech zákazů diskriminace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 80.

¹²⁴ ODEHNALOVÁ, Jana a kol. *Ochrana lidských práv...*, s. 262 - 263.

¹²⁵ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 90 - 91.

¹²⁶ Rozsudek SDEU ze dne 30. 4. 1996, C-13/94, P. v. S. a Cornwall County Council.

¹²⁷ CASTAGNOLI, Cristina. *Transgender Persons' Rights...*, s. 6.

Další případ řešil SDEU v souvislosti se směrnicí¹²⁸ týkající se rovného zacházení mužů a žen v oblasti sociálního zabezpečení. Trans žena zažádala britské úřady o starobní důchod v souladu s podmínkami platnými pro ženy. Britské úřady její žádost odmítly s tím, že nespĺňuje stanovená kritéria, jelikož na ni stále pohlížely jako na muže, ač její ženské pohlaví bylo právně uznáno. SDEU rozhodl o předběžné otázce tak, že se jedná o porušení zákazu diskriminace na základě pohlaví, jelikož je zakázána diskriminace na základě jakýchkoliv důvodů souvisejících s pohlavím a nikoliv pouze na základě příslušnosti k jednomu či druhému pohlaví.¹²⁹

Na tato rozhodnutí SDEU je nutné nahlížet jako na konstantní judikaturu pro interpretaci zákazu diskriminace na základě pohlaví v unijním právu a vnitrostátních prováděcích předpisech.

Problematickostí této konstantní judikatury však tkví v tom, že se týká osob transsexuálních, a proto nikoliv všech transgender osob. Ochranu před diskriminací z důvodu pohlaví zajišťuje unijní právo v souladu s judikaturou SDEU osobám, které podstoupily, podstupují nebo hodlají podstoupit operativní změnu pohlaví. Nezohledňuje se proto, že jsou i transgender osoby, které si nepřejí podstoupovat operaci nebo i jiné lékařské procedury. Antidiskriminační unijní úprava tak nechrání všechny transgender osoby stejně. Studie z roku 2020 vypracovaná pro Evropskou komisi uvádí, že v oblasti právního uznání genderové identity jsou v unijní úpravě stále mezery a EU nemá výslovnou pravomoc transgender osoby chránit a rozhodovat o úpravě osobního stavu. Členské státy při tvorbě úpravy týkající se osobního stavu a právního uznání genderové identity musí dbát EU antidiskriminační legislativy, Evropské úmluvy o lidských právech a dalších právně závazných mezinárodních smluv, jejichž smluvními stranami jsou.¹³⁰

Přes absenci jasné právní úpravy chránící osoby před diskriminací z důvodu genderové identity podniká EU některé kroky na podporu ochrany práv všech transgender osob. Evropský parlament schválil v červnu 2021 rezoluci týkající se sexuálního a reprodukčního zdraví, kterou postoupil Evropské komisi. V rezoluci uvedl i výzvu vůči členským státům EU, aby zrušily požadavek sterilizace pro právní uznání genderové identity a chránily práva osob na sebeurčení.¹³¹

¹²⁸ Směrnice Rady 79/7/EHS ze dne 19. 12. 1978, o postupném zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti sociálního zabezpečení. Úř. Vest. L 6/24, 10. 1. 1979, 2 s.

¹²⁹ Rozsudek SDEU ze dne 27. 4. 2006, C-423/04, S. M. Richards proti Secretary of State for Work and Pensions.

¹³⁰ European Commission. *Legal gender recognition in the EU - The journeys of trans people towards full equality* [online]. Lucemburk, Publications Office of the European Union, 2020, s. 203 – 204. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/50202>.

¹³¹ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 24. června 2021, o stavu sexuálního a reprodukčního zdraví a práv v EU v rámci zdraví žen, Úř. Vest. 2022/C 81/04, 18. 2. 2022, 20 s.

3.4 Rada Evropy

Tato mezinárodní organizace sdružuje v současnosti 46¹³² evropských států s cílem jejich politické spolupráce na poli ochrany lidských práv a demokracie. Hlavním dokumentem je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) z roku 1950, která tvoří základ lidskoprávních standardů v Evropě.¹³³ Podstatná je i Úmluva o lidských právech a biomedicíně a Evropská sociální charta. Oba dokumenty rovněž vznikly na poli Rady Evropy, jsou pro ČR jako smluvní stát právně závazné a jsou součástí ústavního pořádku.¹³⁴

3.4.1 Úmluva a judikatura ESLP

Úmluva zajišťuje ochranu lidských práv a svobod občanů smluvních států. Mechanismus pro kontrolu nad jejím dodržováním je založen na možnosti podávání stížnosti proti smluvnímu státu k ESLP, a to po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků nápravy.¹³⁵

Stát, který je stranou sporu v řízení před tímto soudem, je povinen řídit se konečným rozsudkem ESLP, což vymezuje čl. 46 odst. 1 Úmluvy.

Mimo závaznost individuálního rozsudku vůči státu jehož se týká, je zásadní také interpretační význam judikatury ESLP vůči ostatním smluvním státům, které nejsou stranou sporu. Z pohledu ČR je povinnost zohledňovat judikaturu ESLP dána jako mezinárodněprávní závazek a vnitrostátní povinnost. Pokud se české soudy nevypořádají s judikaturou ESLP, je tím porušeno právo na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“).¹³⁶

Ústavní soud (dále jen „ÚS“) považuje výklad Úmluvy ze strany ESLP za výklad ústavněprávní kvality. ÚS v odůvodnění nálezu sp. zn. I. ÚS 310/05 deklaroval:

„Rozhodnutí ESLP představují významné interpretační vodítko pro aplikaci Úmluvy. Orgány veřejné moci, na prvním místě pak soudy, jsou proto povinny přiblížit k judikatuře ESLP jak ve věcech, kde rozhodovaly v řízeních proti České republice, tak i ve věcech, které se týkají jiného členského státu Úmluvy, pokud tyto věci mají podle své povahy význam též pro interpretaci Úmluvy v českém kontextu.“¹³⁷

Nejdůležitějším ustanovením Úmluvy z pohledu právního uznání genderové identity transgender osob je **čl. 8** („Právo na respektování soukromého a rodinného života“). S uznáním genderové identity souvisí i rodinné vztahy, jelikož některé státy podmiňují uznání genderové identity

¹³² Rozhodnutí Výboru Ministrů o ukončení členství Ruské federace v Radě Evropy ze dne 16. března 2022, č. CM/Res(2022)2.

¹³³ MALÍŘ, Jan, DOLEŽAL, Tomáš. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 15 – 16.

¹³⁴ KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva...*, s. 59.

¹³⁵ MALÍŘ, Jan, DOLEŽAL, Tomáš. *Evropská úmluva...*, s. 17.

¹³⁶ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 158.

¹³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I.ÚS 310/05, odst. 20.

požadavky, které zasahují do rodinného života, především do možnosti založit rodinu a setrvat v legálním trvalém svazku, relevantní je proto i **čl. 12** („Právo uzavřít manželství“) Úmluvy.

Judikatura ESLP ve věcech týkajících se práv transgender osob měla dlouhodobý vývoj, který souvisí s rozšiřujícím výkladem práva na soukromí, který se na půdě ESLP postupně posunul k extenzivnímu přístupu s důrazem na autonomii a seberealizaci každého.¹³⁸

Od konce 80. let 20. století do roku 2002 řešil soud případy týkající se změny údajů v registru narození poté, co osoba podstoupila operativní změnu pohlaví. V případech proti Velké Británii¹³⁹ nejdříve ESLP zamítal stížnosti osob, které požadovaly po operativní změně pohlaví změnu údajů v rodném listu, což jim stát neumožnil. ESLP konstatoval, že v registru narození Velká Británie zaznamenává údaje k datu narození a nejedná se proto o porušení práva na soukromí dle čl. 8 Úmluvy.¹⁴⁰ Rozdílně soud rozhodl v obdobném případě proti Francii¹⁴¹, kdy porušení čl. 8 shledal, a to s odůvodněním, že na rozdíl od Velké Británie není ve Francii legislativně stanovená nezměnitelnost daných údajů.¹⁴²

Své stanovisko ESLP změnil v roce 2002 v případě **Christine Goodwin proti Spojenému království**. Soud konstatoval pozitivní povinnost státu činit opatření k ochraně práv jednotlivce a nutnost vážit zájem společnosti a zájem jednotlivců.¹⁴³ ESLP neshledal žádné významné faktory veřejného zájmu převažující nad zájmem osoby na získání právního uznání genderové identity.¹⁴⁴ Toto rozhodnutí se stalo přelomovým, jelikož soud podřadil pod čl. 8 povinnost států plně uznávat změnu pohlaví.¹⁴⁵ ESLP v rozhodnutí zdůraznil důležitost osobní sféry každého jednotlivce.¹⁴⁶

ESLP se v tomto rozhodnutí vyjádřil i k možnosti uzavření manželství po právním uznání genderové identity. Soud uvedl, že právo na uzavření manželství dle čl. 12 Úmluvy náleží transgender osobám i po změně pohlaví, jelikož to není nijak navázáno na určení pohlaví čistě dle biologických charakteristik. Neumožnění uzavřít manželství po změně pohlaví je porušením práva dle čl. 12 Úmluvy.¹⁴⁷

¹³⁸ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 337.

¹³⁹ Rozsudek ESLP ze dne 17. 10. 1986, *Rees proti Spojenému království*, č. 9532/81 (1987) 9 EHRR 56. ; Rozsudek ESLP ze dne 29. 8. 1990, *Cossey proti Spojenému království*, č. 10843/84, (1991) 13 EHRR 62. ; Rozsudek ESLP ze dne 30. 7. 1998, *Sheffield and Horsham proti Spojenému království*, č. 22985/93, (1999) 27 EHRR 163.

¹⁴⁰ „...což bylo důležité pro případné uzavření manželství, kdy se pohlaví posuzovalo podle rodného listu.“ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva...*, s. 892.

¹⁴¹ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 25. 3. 1992, *B. proti Francii*, č. 13343/87, (1993) 16 EHRR 1.

¹⁴² DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná...*, s. 966.

¹⁴³ MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník...*, s. 337.

¹⁴⁴ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva...*, s. 892.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 892 – 893.

¹⁴⁶ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: záležitost diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 36.

¹⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník...*, s. 149.

Nutno podotknout, že ESLP se k otázce manželství vyjadřoval i později v rozhodnutí **Hämäläinen proti Finsku**¹⁴⁸, ve kterém soud ukázal svou váhavost, pokud jde o uznání stejnopohlavních manželství. Soud konstatoval, že tato otázka spadá do prostoru pro uvážení členských států.¹⁴⁹ Ovšem zároveň zde došel k závěru, že právo na rodinný život stěžovatelky nebylo porušeno, jelikož byla možná transformace manželského svazku za svazek stejnopohlavní a obsahově byly téměř totožné.¹⁵⁰

S ohledem na pozitivní vývoj judikatury ESLP v souvislosti s právy transgender osob je stěžejním rozhodnutím **A. P., Garçon a Nicot proti Francii z roku 2017**.¹⁵¹ Toto rozhodnutí přineslo další radikální posun v otázce právního uznání genderové identity a jeho podmínek, jelikož ESLP rozhodlo, že není možné podmiňovat právní uznání genderové identity sterilizací ve formě chirurgického zákroku či v jiné formě. ESLP označil podmínku chirurgického zákroku, který velmi pravděpodobně vede ke sterilizaci, za porušení práva na soukromý a rodinný život dle čl. 8 Úmluvy. Soud deklaroval genderovou identitu jako osobní věc, jež primárně nezáleží na biologických charakteristikách.¹⁵²

Je možné konstatovat, že ESLP navázal na postupný liberálnější přístup a důraz na autonomii jednotlivce, ovšem kromě nucené sterilizace a jiných tělesných zásahů se soud nevymezil proti jiným léčebným požadavkům, např. diagnóze a hormonální terapii transgender osob.¹⁵³

Toto rozhodnutí mělo zásadní dopad na proměnu právní úpravy uznání genderové identity v členských státech Rady Evropy. Po vydání rozhodnutí 6 členských států upustilo od nucené sterilizace, a to konkrétně Belgie, Litva, Estonsko, Švýcarsko, Řecko, Slovinsko.¹⁵⁴ Každým rokem klesá počet států vyžadujících sterilizaci pro právní uznání genderové identity, v roce 2021 požadovalo tuto podmínku 10 států Rady Evropy.¹⁵⁵ V polovině roku 2022 sterilizaci již požaduje sterilizaci pouze 8 států Rady Evropy.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 16. 7. 2014, *Hämäläinen proti Finsku*, č. 37359/09, (2015) 1 FCR 379.

¹⁴⁹ MALÍŘ, Jan, DOLEŽAL, Tomáš. *Evropská úmluva...*, s. 166 - 167.

¹⁵⁰ SUDA, Karel. *Změna pohlaví...*, s. 152.

¹⁵¹ Rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2017, *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, č. 9885/12, 52471/13, 52596/13.

¹⁵² DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná...*, s. 968.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Trans Rights Map Europe & Central Asia 2021. *TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people* [online]. Transgender Europe [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/05/tgeu-trans-rights-map-2021-sterilisation-en.pdf>.

¹⁵⁶ Devět států Rady Evropy, které v polovině roku 2022 vyžadovaly pro právní uznání genderové identity podmínku sterilizace: Bosna a Hercegovina, ČR, Finsko, Lotyšsko, Černá Hora, Rumunsko, Srbsko, Turecko, (Kosovo, které jako sporný stát není součástí Rady Evropy). Trans Rights Map Europe & Central Asia 2022. *TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people* [online]. Transgender Europe [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/trans-rights-map-2022/>

Na stěžejní judikaturu A. P., Garçon a Nicot proti Francii navázal ESLP i v dalších rozhodnutích.¹⁵⁷ ESLP tedy kontinuálně navázal na odmítání chirurgických zákroků podmiňujících právní uznání genderové identity a jedná se proto o jeho konstantní judikaturu.

V kontextu právního uznání genderové identity je třeba se zaměřit i na **čl. 3** Úmluvy upravující zákaz mučení, pod který spadá i zákaz ponižujícího zacházení.

Jednání musí naplnit minimální stupeň závažnosti, aby se jednalo o tzv. špatné zacházení.¹⁵⁸ Nejnižší intenzitu spadající pod čl. 3 má ponižující zacházení. Dle judikatury ESLP¹⁵⁹ takové zacházení v oběti vyvolává mimo strachu i pocit podrážedenosti, oběť se cítí ponížena a degradována na objekt, jelikož s ní tak orgány veřejné moci zachází. Důležité je, že nemusí být záměrem orgánu veřejné moci ponížení, ale přesto se může jednat o ponižující zacházení pro osobu, vůči níž je směřováno.¹⁶⁰

Domnívám se, že podmínky pro právní uznání změny pohlaví nejsou ze strany zákonodárce cíleny na ponížení transgender osob. Přikláním se k tomu, že důvodem pro stanovení podmínek pro právní uznání změny pohlaví je zřejmě úmysl zákonodárce zachovat právní jistotu o pohlaví, a to především z důvodu ochrany tradičního pojetí rodičovství.¹⁶¹ Ovšem bez ohledu na to, zda je takový zájem přiměřený stanoveným podmínkám, se transgender osoby ponížené cítí. Výpovědi transgender osob jsou často velmi kritické a bolestné, pokud jde o popis toho, jak se cítily během procesu tranzice, při lékařských vyšetřeních, při jednání u odborné komise a jak vnímají nutný chirurgický zákrok. Tyto osoby hovoří o tom, že vyšetření jsou nedůstojné, kritizují nutnost obhajoby své genderové identity před členy komise a hovoří o tom, že by zákrok nepodstoupily, pokud by nebyl nutný pro právní uznání změny pohlaví.¹⁶²

V souhrnu se mi proto podmínky pro právní uznání změny pohlaví jeví jako ponižující. Celý proces je zdoluhavý a osoba musí podstoupit několik lékařských vyšetření. Osoba dále musí

¹⁵⁷ Např. Rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 2019, *X proti Severní Makedonii*, č. 29683/16 ; Rozsudek ESLP ze dne 19. 1. 2021, *X a Y proti Rumunsku*, č. 2145/16 a 20607/16. Blíže viz ŽUFFOVÁ – KUNČOVÁ, Tereza. Práva trans lidí pohledem judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Bulletin lidských práv* [online]. 2019, roč. 11, č. 4, s. 19 – 20, [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: https://www.centrumlidskoprava.cz/sites/default/files/attachment/bulletin/bulletintinkveten2019web_0.pdf.

¹⁵⁸HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2020, s. 238.

¹⁵⁹Rozsudek ESLP ze dne 24. 7. 2001, *Valasinas proti Litvě*, č. 44558/98, (2001) 12 BHRC 266. ; Rozsudek ESLP ze dne 25. 4. 1978, *Tyrer proti Spojenému Království*, č. 5856/72, (1979-80) 2 EHRR 1.

¹⁶⁰ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 240.

¹⁶¹ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., bod 36.

¹⁶² DRTINOVÁ, Daniela. *Změna pohlaví? Vyšetření jsou ponižující, jsou to příšerné příběhy, říká trans žena* [online] DVTV, Video - Aktuálně.cz, 6. 4. 2017 [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/zmena-pohlavi-vysetreni-jsou-ponizujici-jsou-to-priserne-pri-r~b22e9b3a19dd11e7b58d0025900fea04/>; NĚMCOVÁ, Barbora. *Komise zamítla Tereze změnu pohlaví kvůli jménu...* Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/komise-zamitla-tereze-zmenu-pohlavi-kvuli-jmenu-r~c46edefee33011e8b2380cc47ab5f122/>; NOVOTNÁ, Karolína. *Ponižující, ale protestovat nemohu...* Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/transgender-tranzice-lgbt-genderova-identita.A220505_112110_domaci_knn.

podstoupit RLT, a navíc ještě vyčkat na stanovisko komise, aby mohla podstoupit zákrok, který je nutný a nemusí být jejím přáním. Toto mě vede k závěru, že právní uznání změny pohlaví naplňuje intencí minimální úroveň ponižujícího zacházení a je proto **v rozporu s čl. 3 Úmluvy**.

Další otázkou je, zda jsou transgender osoby chráněny prostřednictvím Úmluvy proti diskriminaci. Odpověď nelze vyčíst ze samotného znění **čl. 14** Úmluvy, který upravuje zákaz diskriminace v souvislosti s výkonem práv dle Úmluvy a nelze ji vyčíst ani z čl. 1 Protokolu č. 2 k Úmluvě, který zákaz diskriminace vymezuje jako samostatné právo.¹⁶³ Jedním ze zakázaných důvodů dle antidiskriminačních ustanovení Úmluvy je „jiné postavení“ a právě pod to ESLP v rámci své judikatury¹⁶⁴ podřadil „genderovou identifikaci“. Transgender osoby jsou proto chráněny Úmluvou proti odlišnému zacházení při výkonu práv daných Úmluvou (čl. 14 Úmluvy) a zákonem a proti odlišnému zacházení ze strany orgánů veřejné moci (čl. 1 Protokolu č. 2 k Úmluvě).

3.4.2 Stanoviska orgánů Rady Evropy

Vrcholným orgánem Rady Evropy je Výbor ministrů, poradním orgánem pak Parlamentní shromáždění. Mimo tyto orgány je významným postem Komisař pro lidská práva, který nezávisle upozorňuje na porušování lidských práv a vyjadřuje se k lidskoprávním otázkám.¹⁶⁵

Na půdě Rady Evropy se jednotlivé její orgány již k otázce právního uznání genderové identity a právům transgender osob několikrát v minulosti vyjádřily. Za pokrokové a nadčasové lze označit doporučení z roku 2009 od Komisaře pro lidská práva.

V doporučení věnovaném lidským právům v souvislosti s genderovou identitou Komisař jasně deklaroval, že transgender osoby jsou skupina, která je vysoce vystavována diskriminaci, netoleranci a násilí. Uvedl, že jejich základní lidská práva včetně práva na zdraví či ochranu fyzické integrity jsou porušována. Komisař smluvním státům Rady Evropy doporučil, aby zrušily nucené sterilizace a všechny další povinné operativní zákroky podmiňující změnu pohlaví a odstranily omezení bránící osobám po právní změně pohlaví zůstat v dosavadním právním svazku dvou osob.¹⁶⁶ Požadavky v podobě lékařských zásahů/léčby označil za porušující právo na respekt fyzické integrity každého jedince.¹⁶⁷

V roce 2015 přijalo Parlamentní shromáždění rezoluci požadující po smluvních státech, aby přijali legislativu umožňující právní uznání genderové identity na základě sebeidentifikace transgender osoby bez toho, aniž by po ní stát požadoval medikalizaci nebo zrušení existujícího

¹⁶³ Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_law_CES.pdf.

¹⁶⁴ Rozsudek ESLP ze dne 12. 5. 2015, *Identoba a další proti Gruzii*, č. 73235/12.

¹⁶⁵ Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure>.

¹⁶⁶ HAMMARBERG, Thomas. *Human rights...*, s. 18.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 8.

právního svazku dvou osob. Ve stejném roce odsoudil medikalizaci transgender osob Komisař pro lidská práva a doporučil odstranění požadavků na invazivní léčbu a chirurgické zákroky.¹⁶⁸

3.4.3 Evropská sociální charta

Tato mezinárodní lidskoprávní smlouva sjednaná v rámci Rady Evropy je s ohledem na svůj účel součástí ústavního pořádku ČR, a to v souladu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002.¹⁶⁹ Na dodržování závazků plynoucích z Evropské sociální charty (dále jen „Charta“) smluvními státy dohlíží Evropský výbor pro sociální práva (dále jen „EVSP“), který je nutné považovat za expertní výbor, jehož výklad této smlouvy je tzv. soft-law, jak jej vymezuje Kratochvíl v odborné literatuře.¹⁷⁰

EVSP dne 15. 5. 2018 vydal rozhodnutí ve věci č. 117/2015 podané organizací Transgender Europe a ILGA Europe proti ČR. Stížnost se týkala podmínek pro právní uznání genderové identity v ČR. EVSP rozhodl, že česká právní úprava týkající se změny pohlaví dle OZ a ZSZS porušuje čl. 11 odst. 1 Charty, který zaručuje právo na co nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví a právo na přístup ke zdravotní péči. *„Dle mínění Výboru je svobodný a informovaný souhlas v důsledku podmíněnosti uznání genderové identity transgender osob vadný, a proto je takový požadavek porušením tělesné integrity, je v rozporu s pojmem lidské důstojnosti, a nelze jej tudíž považovat za slučitelný s právem na ochranu zdraví zakotveným v čl. 11 odst. 1 Charty.“*¹⁷¹

Poslední zprávu k implementaci rozhodnutí EVSP do české právní úpravy ČR předložila dne 21. 12. 2021. Ve zprávě uvedla, že k implementaci dosud nedošlo, ale řeší se mocí výkonnou a soudní. Zpráva zmiňuje legislativní návrh změny právní úpravy. Zpráva referuje o řízení ve věci stěžovatelky T. H. týkající se změny RČ a návrhu na zrušení legislativních požadavků pro změnu pohlaví. Poslední zmiňovaná snaha je pak ohledně návrhu „*Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021–2026.*“¹⁷²

Problém však zůstává nadále stejný a ve stejném rozsahu. Lze konstatovat, že předchozí vláda nechala řešení této problematiky nedořešené a současná vláda, která vládne ode dne 17. 12. 2021,¹⁷³ zatím tento nešvar české právní úpravy nevyřešila. Z hlediska moci soudní k posunu

¹⁶⁸ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná..., s. 968 – 969.

¹⁶⁹ KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva...*, s. 59.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 64.

¹⁷¹ Rozhodnutí Evropského sociálního výboru ze dne 15. 5. 2015, *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice*, č. 117/2015.

¹⁷² Follow-up rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice*, č. 117/2015, ze dne 21. 12. 2021.

¹⁷³ KOTTOVÁ, Anna. *Česko má novou vládu, o prodloužení nouzového stavu žádat nebude* [online]. iROZHLAS.cz, 17. prosince 2021 [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/petr-fiala-vlada-cr-andrej-babis-milos-zeman-vymena-stridani-2021-online_2112170830_ako.

nedošlo, jelikož Ústavní soud zamítl ústavní stížnost a návrh na zrušení právní úpravy související se změnou pohlaví, z toho důvodu zůstává současná právní úprava nadále platná a účinná.¹⁷⁴

Počínání Ústavního soudu nebylo šťastné, a to především kvůli odůvodnění zamítavého nálezu, v němž se soud nijak nevypořádává s tímto konkrétním rozhodnutím EVSP proti ČR, potažmo ani s judikaturou ESLP.¹⁷⁵

3.5 Shrnutí

Česká legislativa vybočuje z převažující praxe členských států Rady Evropy. Mezinárodní lidskoprávní subjekty z řad OSN, EU i Rady Evropy se shodně staví proti požadavkům na nucenou sterilizaci pro možnost právního uznání genderové identity.

ESLP jednoznačně chirurgické zákroky jako podmínku pro právní uznání genderové identity rovněž odmítl, označil je za nehumánní a v rozporu s právem na soukromí dle čl. 8 Úmluvy. ČR je povinna se těmito závěry ESLP řídit, pokud jde o výklad Úmluvy. Stejně tak je ČR povinna informovat Výbor Ministrů o opatřeních přijatých na základě rozhodnutí EVSP, který rozhodl o porušení čl. 11 Charty na základě nuceného chirurgického zákroku pro změnu pohlaví v ČR. Od května roku 2018 žádná účinná opatření přijata ze strany ČR nebyla.

¹⁷⁴ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

¹⁷⁵ Blíže analyzuje nález Pl. ÚS 2/20 kapitola 5 této práce.

4. Ochrana práv transgender osob na úrovni ČR

4.1 Listina základních práv a svobod

LZPS je samostatným katalogem základních práv v ČR, který je součástí ústavního pořádku.¹⁷⁶ LZPS je postavena na roveň ústavním zákonům a mezinárodním lidskoprávním smlouvám, které do rámce ústavního pořádku zahrnul Ústavní soud v tzv. „*Konkurzním nálezu*“.¹⁷⁷

Oproti Úmluvě je úprava v LZPS více roztržštěna a je nutné se v kontextu právního uznání změny pohlaví a zákazu diskriminace transgender osob v ČR věnovat blíže čl. 1, 3, 7, 10, 31, 32 LZPS.

Čl. 1 LZPS klade důraz na důstojnost, svobodu a rovnost, jakožto klíčové hodnoty v přístupu k právům a k postavení člověka v demokratickém státním zřízení.¹⁷⁸ Lidská důstojnost jako klíčová hodnota úzce souvisí s vnímáním člověka jako subjektu a nikoliv objektu práva. Německý konstitucionalista G. Dürig definoval tzv. objektovou formuli, jejíž podstatou je, že je ponížena lidská důstojnost, pokud se s osobou jedná jako s objektem či pouhým prostředkem.¹⁷⁹ ÚS objektovou formuli aplikuje ve své judikatuře.¹⁸⁰ ÚS ve své judikatuře konstatoval, že se s osobou jedná v rozporu s lidskou důstojností, pokud se musí jako objekt práva právu zcela přizpůsobit bez zohlednění individuálních zájmů, tj. základních práv této osoby.¹⁸¹ V kontextu právní úpravy změny pohlaví se proto jeví jako v rozporu s objektovou formulí, tudíž v rozporu s lidskou důstojností, pokud osoba musí podstoupit sterilizační zákrok bez ohledu na to, zda je či není schopna reprodukce s ohledem na její individuální zdravotní stav.

LZPS upravuje v **čl. 3 odst. 1** obecný princip zákazu diskriminace v přístupu k základním právům a svobodám všech lidí. Ve výčtu zakázaných důvodů rozlišení je zahrnuto pohlaví, není tam ovšem zahrnuta genderová identita. Je nutné podotknout, že mezi důvody chybí i sexuální orientace. V LZPS je zakázaným důvodem i tzv. „*jiné postavení*“, pod které je nutné podřadit sexuální orientaci. Dle mého názoru je nutné genderovou identitu podřadit pod pohlaví jako zakázaný důvod rozdílného zacházení. Domnívám se, že na LZPS je nutné pohlížet jako na tzv. živoucí instrument, stejně jako je tomu u Úmluvy.¹⁸² Na základě daného přístupu je pak nutné genderovou identitu do výčtu zakázaných důvodů rozlišení zařadit s ohledem na vědecký pokrok a společenský vývoj.

¹⁷⁶ Čl. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁷ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

¹⁷⁸ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 73.

¹⁷⁹ ŠURÁŇ, Petr. *Lidská důstojnost - komparace pojmu v českém a německém právu*. Olomouc, 2021. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. s. 22 – 23.

¹⁸⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

¹⁸¹ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 78.

¹⁸² WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 33.

Jak vyplývá z judikatury ESLP, otázky související s právním uznáním genderové identity úzce souvisí se soukromím dané osoby. LZPS upravuje soukromí ve dvou článcích.

Čl. 7 LZPS se týká tělesné a duševní integrity člověka a její nedotknutelnosti. **Čl. 7 odst. 1 LZPS** vymezuje obecnou ochranu nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, kterou je možné omezit jen z důvodů vyplývajících ze zákona.¹⁸³ S nedotknutelností osoby se váže svoboda a autonomie vůle jednotlivce, pokud jde o rozhodování o svém těle a zásazích do něj. Proto je toto velmi úzce spjato se zdravotnickými zákroky, ke kterým osoba musí dát svobodný a informovaný souhlas, jak vyplývá i z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, která je součástí ústavního pořádku ČR.

Jedinec musí dát tento souhlas dobrovolně (spadá pod výraz svobodný) a musí být poučen o povaze a rizicích zákroku (spadá pod výraz informovaný).¹⁸⁴ Některé mezinárodní subjekty souhlas k chirurgickému zákroku (včetně sterilizace) pro právní uznání genderové identity považují za nedobrovolný.¹⁸⁵ EVSP ve věci č. 117/2015 proti ČR¹⁸⁶ rovněž konstatoval, že souhlas není řádný, pokud je osoba nucena vybrat si mezi životem v souladu s vlastní genderovou identitou nebo nepodstoupením zákroku.¹⁸⁷ Z těchto důvodů je proto třeba posoudit českou právní úpravu požadující chirurgický zákrok pro právní změnu pohlaví za rozpornou s **čl. 7 odst. 1 LZPS**.

Čl. 7 odst. 2 LZPS vymezuje absolutní zákaz mučení a špatného zacházení jako součást ochrany nedotknutelnosti integrity člověka.¹⁸⁸ S ohledem na dílčí závěr v předchozí kapitole je nezbytné uvést, že je přístupem ČR k právnímu uznání změny pohlaví porušeno základní právo nebýt podroben ponižujícímu zacházení dle **čl. 7 odst. 2 LZPS**.

Soukromí jednotlivce upravuje i **čl. 10 LZPS**, který v **odst. 1** upravuje garanci zachování lidské důstojnosti, která je osobní sférou jednotlivce. Genderová identita je součástí osobního prostoru, ve kterém má jedinec právo se svobodně realizovat a rozvíjet.¹⁸⁹ S ochranou osobní sféry jednotlivce úzce souvisí i právo na informační sebeurčení spadající pod **čl. 10 odst. 3 LZPS**. Člověk má právo rozhodovat o tom, jaké informace o jeho soukromí a v jakém rozsahu jsou sdělovány jiným osobám.¹⁹⁰ Je proto nutné kriticky nahlížet na uveřejňování údaje o pohlaví ve veřejných dokumentech a včlenění informace o pohlaví do podoby RČ. Občanský průkaz nebo RČ je často nutné uvádět v běžných stycích na úřadech apod. Transgender osoba, jejíž genderová identita není

¹⁸³ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 226.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 230.

¹⁸⁵ Viz podkapitola 3.2 odst. 2, „nedobrovolné sterilizace“.

¹⁸⁶ Rozhodnutí Evropského sociálního výboru ze dne 15. 5. 2015, *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice*, č. 117/2015.

¹⁸⁷ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 231.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 237.

¹⁸⁹ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 339.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 347.

právně uznána, je proto vystavena situaci, kdy nejintimnější skutečnost o její osobě je známá cizím osobám nehledě na její vůli.¹⁹¹

Z důvodu požadavku chirurgického zákroku znemožňujícího reprodukci a z důvodu zániku trvalého svazku zasahuje právní uznání změny pohlaví v ČR citelně do rodinného života osob, které právní tranzici dovrší. Osoby po splnění podmínek pro právní změny pohlaví nemohou založit rodinu biologickou cestou a jejich případný trvalý svazek zanikne. Tyto podmínky jsou v rozporu s **čl. 10 odst. 2 LZPS**, který chrání před neoprávněným zasahováním do rodinného života a s **čl. 32 LZPS**, který výslovně chrání rodinu a rodičovství.

Pojem rodina ani rodinný život nemá žádnou legální definici. Rodina má totiž mnoho podob, které se liší napříč sociálními a kulturními skupinami.¹⁹²

V ČR se vedou bouřlivé debaty o právním pojetí manželství, s čímž souvisí i tzv. tradiční pojetí rodiny a rodičovství. Tento heteronormativní¹⁹³ a cisnormativní¹⁹⁴ přístup narušují nejen homosexuální páry, které společně vychovávají děti, ale rovněž transgender osoby, které po právním uznání své genderové identity zůstávají nadále rodičem svého dříve zplozeného potomka. Existují proto již dnes děti, které mají skutečně dvě matky nebo dva otce, ovšem z pohledu práva je toto popřeno tím, že v rodném listu dítěte se nezohledňuje budoucí změna pohlaví rodiče.¹⁹⁵ Ve skutečnosti proto existují různorodé podoby rodin a rodičovství, které ovšem český právní řád ignoruje a nad to zasahuje do trvalého svazku dvou osob bez ohledu na jeho legalitu a vůli obou partnerů.

Samotný požadavek znemožnění reprodukční funkce pro právní uznání změny pohlaví je nejen v rozporu s nedotknutelností osoby, ale i v rozporu s právem na zdraví ukotveném v **čl. 31 LZPS**. Toto ustanovení je pozitivním závazkem státu chránit veřejné zdraví občanů jako celku, ale i zdraví každého jednotlivce.¹⁹⁶ Nucenou sterilizací stát jde proti smyslu této ochrany a naopak zbavuje občana reprodukční funkce, a tím zasahuje do intimní sféry a zabraňuje mu rozhodovat o svém těle. Jednotlivec je nucen podstoupit silně invazivní a rizikový zákrok, a tím je jednoznačně ohroženo jeho zdraví bez jakéhokoliv rozumného důvodu.¹⁹⁷

Všechna porušení základních práv a svobod dle LZPS, která plynou z podmínek pro právní uznání změny pohlaví, obhajuje stát veřejným zájmem na právní jistotě o údajích evidovaných

¹⁹¹ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., bod 29.

¹⁹² HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 893.

¹⁹³ „Heteronormativita je termín vyjadřující je přesvědčení, že jediná normální a přirozená sexuální a citová orientace je heterosexuální.“ TITLBACH, Filip. *Byli jsme...*, s. 17.

¹⁹⁴ „Cisnormativita (cissexismus) je přesvědčení, že jediná přirozená a akceptovatelná genderová identita je buď mužská, nebo ženská, tedy cisgender.“ TITLBACH, Filip. *Byli jsme...*, s. 42.

¹⁹⁵ PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 77.

¹⁹⁶ HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina...*, s. 860.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 866.

o jednotlivci a zachováním veřejného pořádku. Toto je zjevně nedostačující zájem, jenž nepřeváží nad zachováním tělesné integrity, lidské důstojnosti a soukromí jednotlivce ve smyslu respektu k rozhodování jednotlivce o zásazích do jeho těla a respektu k vlastní seberealizaci jednotlivce. Nepřiměřeně je tak zasahováno do soukromí jednotlivce.

Tyto zásahy není možné označit dle testu proporcionality za vhodné, potřebné a přiměřené.¹⁹⁸ Zájem na zachování právní jistoty o pohlaví není možné vyvážit tak intenzivními zásahy do lidské důstojnosti či osobní sféry člověka včetně práva na zdraví a zásahem do rodinného života. Tuto disproportionálnost mezi zásahy do práv jednotlivce a zájmem státu lze dovést i z praxe mnoha států, která mají oproti české úpravě velmi liberální úpravu uznání genderové identity a není známé žádné narušení veřejného pořádku a právní jistoty v těchto státech.¹⁹⁹

4.2 Antidiskriminační zákon

Právní úprava obsažená v Antidiskriminačním zákoně č. 198/2009 Sb. (dále jen „AntiDZ“) byla přijata z důvodu implementace unijních směrnic. Jejím cílem je ochrana všech osob proti diskriminaci a zajištění rovnosti v přístupu k zaměstnání a jiným formám výdělečné činnosti, zdravotním službám, zboží a službám, vzdělání, bydlení nabízenému veřejnosti a k jiným oblastem, které všechny vymezuje ust. § 1 odst. 1 a příslušné unijní předpisy.

Rovnost zacházení a zákaz diskriminace dle AntiDZ je třeba interpretovat optikou ústavních a mezinárodních standardů ochrany lidských práv. Podstatou rovnosti je lidská důstojnost, která je klíčovou hodnotou lidských práv. V případě posuzování porušení zákazu diskriminace se musí vždy zohledňovat hodnota lidské důstojnosti.²⁰⁰

Zakázané důvody diskriminace přímé²⁰¹ i nepřímé²⁰² stanovuje ust. § 2 odst. 4 AntiDZ, ve kterém se uvádí pohlaví, ovšem nikoliv genderová identifikace. Zákonodárce však doplnil ust. § 2 odst. 4 AntiDZ, ve kterém rozšířil pohlaví mimo jiné i o „pohlavní identifikaci“, čímž reflektoval judikaturu ESD.²⁰³

Na pohlavní identifikaci jako důvod podřazený pod pohlaví se vztahují všechna ustanovení, která se týkají pohlaví jako zakázaného důvodu pro diskriminaci přímou, nepřímou, obtěžování,

¹⁹⁸ Blíže popisuje test proporcionality kapitola 5 této práce.

¹⁹⁹ Devět států Rady Evropy, které v polovině roku 2022 přistupovaly k právnímu uznání genderové identity na základě sebeidentifikačního principu: Belgie, Dánsko, Island, Irsko, Lucembursko, Malta, Norsko, Portugalsko, Švýcarsko. Trans Rights Map Europe & Central Asia 2022. TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people [online]. Transgender Europe [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/trans-rights-map-2022/>

²⁰⁰ BOUČKOVÁ, Pavla a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 8.

²⁰¹ „Přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci“ ... Ust. § 2 odst. 3 AntiDZ.

²⁰² „Nepřímou diskriminací se rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů uvedených v § 2 odst. 3 osoba znevýhodněna oproti ostatním. Nepřímou diskriminací není, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.“ Ust. § 3 odst. 1 AntiDZ.

²⁰³ Viz podkapitola 3.3 této práce.

sexuální obtěžování. Vztahují se na ni i přípustné formy rozdílného zacházení dle ust. § 6 a 7 AntiDZ. Diskriminací z důvodu pohlavní identifikace by proto nebylo přijetí pozitivních opatření dle ust. § 7 odst. 2 AntiDZ za účelem vyrovnání nerovnosti plynoucí z příslušnosti transgender osoby k k menšině LGBT+.²⁰⁴

Jelikož zákonodárce zvolil pojem pohlavní identifikace a nikoliv genderová identifikace, je třeba na základě výkladu zjišťovat smysl a účel právní úpravy a také zda jsou pod tento pojem zahrnuty všechny transgender osoby ve smyslu osob jiných než cisgender. Na první pohled by bylo možné soudit, že s ohledem na reflexi ESD judikatury se jedná jen o transsexuální osoby, čemuž by napovídalo i slovo „*pohlavní*“, značící důraz na biologické charakteristiky člověka. Ovšem dle důvodové zprávy a odborné literatury je nutné pojem pohlavní identifikace vykládat extenzivně a zahrnout všechny transgender osoby bez ohledu na skutečnost, zda se chystají či nikoliv podstoupit operativní změnu pohlaví.²⁰⁵ Toto lze dovodit z důvodové zprávy k AntiDZ, která blíže vysvětluje, že pohlavní identifikace směřuje i k transgender osobám, které nezamýšlejí podstoupit operativní změnu pohlaví.²⁰⁶

Zjednodušeně je možné říct, že transgender osoby jsou chráněny proti diskriminaci z důvodu jejich genderové identity. Bohužel praxe je od této formální skutečnosti značně vzdálená. Obecně se jen málo případů jakékoliv diskriminace dostane až k soudu, který by o ní mohl rozhodnout a přispět k jejímu narovnání.²⁰⁷ Na diskriminaci LGBT+ osob je třeba pohlížet jako na celospolečenský problém, jelikož je zakořeněna v samotném státním aparátu. Pitoňák v odborné literatuře označuje podmínku sterilizace pro právní změnu evidovaného pohlaví za „*příklad institucionalizované doposud legitimizované formy diskriminace genderově rozmanitých osob*“.²⁰⁸ Všeobecně pak diskriminace LGBT+ osob je fenomén společenský a kulturní, který zapříčiňuje stigmatizaci těchto osob ve společnosti.²⁰⁹

Právní úpravu je proto nezbytné označit za nedostačující a neefektivní, pokud jde o účinné zabránění diskriminace transgender osob. Tento závěr podporují i výzkumy věnující se diskriminaci transgender osob v ČR.²¹⁰

²⁰⁴ KVASNICOVÁ, Jana a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 154- 155.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 155 – 156.

²⁰⁶ BOUČKOVÁ, Pavla a kol. *Antidiskriminační ...*, s. 198.

²⁰⁷ KVASNICOVÁ, Jana a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. XXIII.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 155 – 156.

²⁰⁹ ŠMÍD, Martin a kol. *Právo na rovné zacházení: Deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 76.

²¹⁰ Tamtéž, s. 281.

²¹⁰ ŠABATOVÁ, Anna. *Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisťi. Výzkum Veřejného ochránce práv 2019* [online]. Brno: Veřejný ochránce práv, 2019. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>

4.3 Shrnutí

Dle provedené analýzy se domnívám, že právní úprava změny pohlaví dle OZ a ZSZS porušuje ustanovení LZPS. Zásahy do základních práv a svobod transgender osob podmiňující právní uznání jejich genderové identity jsou nepřiměřené a jsou mimo limity testu proporcionality.

Transgender osoby jsou formálně chráněny proti diskriminaci z důvodu genderové identity na stejné úrovni jako jiné osoby pro jiné zakázané důvody, ovšem v praxi tato ochrana není efektivní, a tudíž transgender osoby diskriminaci čelí bez její účinné nápravy. Jedním ze zásadních problémů je samotná institucionalizovaná diskriminace ze strany státu, který požaduje nepřiměřené požadavky, především nucenou sterilizaci pro právní uznání genderové identity.

5. Řízení ve věci stěžovatelky T. H.

5.1 Skutkový stav případu

Stěžovatelka T. H. se narodila jako muž, resp. dle biologických znaků jí toto pohlaví bylo při narození přiděleno. Stěžovatelka se genderově identifikuje jako osoba nebinární. Pokud si musí vybrat mezi mužským a ženským pohlavím z důvodu binárního dělení pohlaví v ČR, pak volí ženský rod. Stěžovatelka si nepřeje operativní změnu pohlaví. Skutečnost, že jí stát eviduje jako muže, jí způsobuje psychické útrapy.

Stěžovatelka se domáhala u správních úřadů změny RČ do neutrální podoby, jelikož nechtěla být dle podoby RČ identifikovaná jako muž. Ovšem Ministerstvo vnitra rozhodlo nezahájit správní řízení o změně RČ do neutrálního tvaru, eventuálně do tvaru ženského, a shledalo, že nebyly splněny podmínky pro změnu RČ, jelikož stěžovatelka nepodstoupila operativní změnu pohlaví. Z toho důvodu se stěžovatelka obrátila se žalobou ke krajskému soudu a později s kasační stížností k Nejvyššímu správnímu soudu (dále jen „NSS“). U těchto soudů neuspěla a obrátila se na ÚS s ústavní stížností spojenou s návrhem na zrušení právní úpravy změny pohlaví.

Tato kapitola kriticky rozebírá rozhodnutí NSS a ÚS a hodnotí argumenty obou soudů.

5.2 Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 2 As 199/2018-37

V řízení ve věci kasační stížnosti stěžovatelky T. H. rozhodl NSS dne 30. 5. 2019 tak, že tuto stížnost rozsudkem zamítl. Výrazným problémem v řízení před NSS byl samotný přístup soudců k osobě stěžovatelky. NSS ji nazýval stěžovatelem, čímž nerespektoval její genderovou identitu, přestože předchozí krajský soud ji oslovoval v ženském rodě.²¹¹ NSS se choval neuctivě a jeho přístup byl vůči stěžovatelce ponižující a nedůstojný.²¹² Toto je podtrženo i částmi odůvodnění, ve kterých se NSS vyjadřoval o problematice „nesouladu biologického a počiňovaného pohlaví“ jako o nežádoucím jevu, který právo nemůže potlačovat, ale společnost trvá na striktních pravidlech pro změnu pohlaví, binaritu pohlaví a jeho objektivním posuzování.²¹³

V kritickém článku Abbasi a Boučková uvádí, že NSS označil problematiku transgender osob za vzorec chování, čímž potlačil vědecké poznatky o vývoji genderové inkongruence, která dle vědců vzniká již při vývoji plodu v těle matky. Přístup NSS byl zaprvé zpátečnický (argumentování tím, jaká genderová identita je normální) a zadruhé dezinterpretoval genderovou

²¹¹ ABBASI, Kamila, BONČKOVÁ, Helena. *Kritická...* Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/kriticka-reflexe-rozhodnuti-v-nemz-se-nejvyssi-spravni-soud-poprve-zabyval-pravy-transgender-osob>.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2019, č.j. 2 As 199/2018-37, bod 90.

inkongruenci jako takovou, jelikož ta souvisí s biologickým vývojem jedince a není pouze vzorcem chování, který je možné od někoho převzít např. na základě výchovy.²¹⁴

NSS svou argumentaci vystavil na údajném většinovém mínění české společnosti, ovšem v celém odůvodnění nezmínil ani jeden průzkum veřejného mínění či analýzy. Tato argumentace působí nepřesvědčivě a více než podloženým názorem, byla proto dle mého názoru domněnkou rozhodujících soudců bez jakýchkoliv důkazů. V článku Abbasi a Boučková toto počínání NSS komentují tak, že by od rozhodujících soudců bylo mnohem poctivější, pokud by napsali, že se jedná především o jejich názory a neskrývali se za celospolečensky převládající názor.²¹⁵

Zásadním problémem kromě nepodložených názorů společnosti je nevypořádání se s judikaturou ESLP, jehož výklad je závazný, pokud ho lze aplikovat na české prostředí, o čemž zde není sporu. Právní úprava ČR ukotvuje chirurgický zákrok vedoucí ke sterilizaci jako podmínku pro právní změnu pohlaví a ESLP takovou podmínku ve své v judikatuře od roku 2017 konstantně kritizuje a hodnotí jako rozpornou s čl. 8 Úmluvy. Zřetelným pochybením je, že NSS neaplikuje test proporcionality a nepoměřuje zásahy²¹⁶ do osobní sféry jednotlivce oproti zájmu na zachování právní jistoty na evidovaných údajích, čímž dle mého názoru dochází k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 LZPS a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

5.3 Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/20

ÚS rozhodoval v plénu o ústavní stížnosti stěžovatelky T. H. spojené s návrhem na zrušení ust. § 29 odst. 1 OZ a § 21 odst. 1 ZSZS a ust. § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel ve slovech „u žen zvýšené o 50“.

Plénum ÚS rozhodlo kvalifikovanou menšinou o zamítnutí ústavní stížnosti v plném rozsahu. Pro vyhovění stížnosti hlasovalo 8 z 14 soudců, proto o 1 hlas neprošel návrh původní soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové, jímž by došlo ke zrušení § 29 odst. 1 věty první OZ.²¹⁷ S ohledem na většinový názor podalo 7 ústavních soudců k zamítavému rozsudku celkem 2 disentní stanoviska.

Obdobně jako NSS ani ÚS nectil přání stěžovatelky a postup krajského soudu ohledně užívání ženského rodu, pokud jde o její osobu. Oproti NSS však ÚS odůvodnil oslovení stěžovatelky v mužském rodě užitím generického maskulina, které je z hlediska biologického rodu neutrální a jeho užitím mluvčí nezaujímá žádný postoj k rodu dotyčné osoby.²¹⁸ Domnívám se, že zde není žádný rozumný důvod, proč stěžovatelku neoslovovat v preferovaném ženském rodě,

²¹⁴ ABBASI, Kamila, BONČKOVÁ, Helena. *Kritická...* Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/kriticka-reflexe-rozhodnuti-v-nemz-se-nejvyssi-spravni-soud-poprve-zabyval-pravy-transgender-osob>.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 21.

²¹⁸ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 2.

pokud toto přání jednoznačně v podáních vůči orgánům veřejné moci vyslovila a dle lékařských zpráv doložila, že se již od dětství s mužským pohlavím neidentifikuje.²¹⁹ Považuji to, stejně jako v případě NSS, ze strany ÚS za necitelné a v rozporu se zachováním důstojnosti účastníka řízení.

Řízení o této stížnosti poodkrylo i současné postoje subjektů s možným vlivem na situaci transgender osob v ČR. Jako účastník řízení se vyjádřil Parlament ČR, který konstatoval zákonnost a ústavnost legislativního procesu přijetí právní úpravy změny pohlaví. Vláda ČR se jako vedlejší účastník vyjádřila více k jádru věci a obdobně jako NSS argumentovala nutnou celospolečenskou a odbornou debatou, jelikož odklon od objektivního k subjektivnímu pojetí pohlaví je dle ní zásadního významu a vyhovění návrhu ze strany ÚS by mohlo narušit základní parametry společenského řádu.²²⁰

Odborná veřejnost je dlouhodobě ke změně právní úpravy kritická. Obecně lze konstatovat, že česká odborná veřejnost se staví převážně proti rozvolnění podmínek pro uznání genderové identity, což potvrdily oslovené odborné subjekty i ve společném vyjádření. Odborné subjekty označily stávající úpravu za odpovídající medicínským potřebám.²²¹ Dle mého názoru je tento postoj velmi zpátečnický, jelikož jak připouští i odborníci „*drtivá většina pacientů si přeje změnu somatického vzhledu*“. Tím sami uznávají, že ne všechny osoby s genderovou inkongruencí mají tuto potřebu. Navíc samy transgender osoby uvádí, že si přejí hlavně akceptaci v sociální roli. Pokud je sociální hledisko to zásadní a společné pro všechny transgender osoby, pak mám za to, že tento požadavek by stát měl podpořit a legislativně upravit právní uznání genderové identity takovým způsobem, aby osoby mohly žít co nejdříve v souladu s vnímanou genderovou identitou.

Opačný postoj než-li vláda a odborná veřejnost zaujala tehdejší Veřejná ochránkyně práv (dále jen „VOP“) Anna Šabatová, která doporučila ÚS právní úpravu v OZ a ZSZS zrušit pro rozpor s judikaturou ESLP (čl. 8 Úmluvy) a porušení čl. 7 odst. 1 LZPS, jelikož podmínka sterilizace nesleduje legitimní cíl a není přiměřená i s ohledem na to, že ne všechny transgender osoby si přejí operativní změnu pohlaví podstoupit. Tento názor zřejmě nesdílí současný VOP Stanislav Křeček, který se po převzetí funkce v únoru 2020 vedlejšího účastenství vzdal.

S ohledem na rozhodnutí a argumentaci kvalifikované menšiny ÚS se domnívám, že se jejich postoj slučuje s těmi, kteří změnu právní úpravy považují za otázku, jež je nutné podrobit širší debatě. Ovšem kromě toho na mne odůvodnění zamítavého nálezu působí jako nepochopení petitu stížnosti a obecně problematiky právního uznání genderové identity.

Zaprvé se ÚS konstatováním, že se stěžovatelka zatím ani nerozhodla, zda změnit své pohlaví na ženské vůbec chce, dopustil necitlivého jednání zasahujícího do důstojnosti

²¹⁹ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., bod 13.

²²⁰ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 13.

²²¹ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 18.

stěžovatelky. Zadruhé ÚS odůvodnil to, proč se samotnými podmínkami pro změnu pohlaví dle české právní úpravy nezabýval, tím, že předmětem řízení je změna RČ a k tomu stěžovatelka o změnu pohlaví neusiluje, proto není dána úzká vazba mezi předmětem řízení a návrhem na zrušení předmětných zákonných ustanovení týkajících se změny pohlaví.²²²

Odůvodnění ÚS mi přijde vnitřně rozporné, jelikož ÚS se nezabýval ústavností právní úpravy změny pohlaví dle OZ a ZSZS s tím, že stěžovatelka usiluje o změnu podoby RČ, a proto zde není blízká souvislost s danou právní úpravou. Považuji v tomto ohledu za nevhodné, že ÚS uvádí, že proto nepodrobil úpravu změny pohlaví testu proporcionality, ale na samotném konci odůvodnění bez bližšího vysvětlení svých závěrů ÚS „...*poznamenává, že má o přenositelnosti některých Evropským soudem pro lidská práva vyslovených závěrů stran pohlaví do prostředí českého právního řádu značné pochybnosti.*“²²³

Ačkoliv nesouhlasím s tím, že se ÚS nezabýval samotnou právní úpravou změny pohlaví, domnívám se, že pokud tak učinil, neměl se k této otázce jakkoliv vyjadřovat „*obiter dictum*“. Tímto stěžovatelce jaksi mimochodem předestřel svůj postoj k otázce nucené sterilizace a chirurgických zákroků jako podmínek pro změnu pohlaví v ČR. Jak se uvádí v předešlých kapitolách, sám ÚS si je vědom závaznosti judikatury ESLP, kdy často na ni odkazuje. Pokud s ní ÚS nesouhlasí, je nutné, aby se s ní argumentačně vypořádal, což v tomto rozhodnutí neučinil a počínal si dle mého názoru v rozporu se zásadou minimalismu soudního rozhodnutí, čímž vrhl na své rozhodnutí velké pochybnosti.

Považuji za chybu, že ÚS nenaplnil svou funkci negativního zákonodárce a rozhodl se otázkou podmínek právního uznání změny pohlaví nezabývat. ÚS obešel otázky změny pohlaví s vágní argumentací neexistence úzké vazby mezi změnou RČ a návrhem na zrušení právní úpravy. Domnívám se, že úzká vazba je zřejmá, jelikož změna RČ je navázána na právní uznání změny pohlaví, proto je relevantní se jejími podmínkami zabývat.

Snaha ÚS nezasahovat do oblasti úpravy člověka a jeho života a vztahů, jež náleží rozhodnutí zákonodárce, a vyhnout se tak soudnímu aktivismu, je zřejmá i ze samotného závěru rozhodnutí. ÚS v závěru uvádí, že judicializace těchto otázek by vedla k politizaci ÚS a oslabení jeho nestrannosti a nezávislosti.²²⁴ Dle mého názoru toto počínání ÚS ovšem popírá úlohu ÚS chránit základní lidská práva a svobody a ústavnost v českém právním prostředí. Transgender osoby jsou menšinou, jejíž zájmy se dotýkají jen malého počtu občanů, proto jak uvádí disentující

²²² Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, body 26 – 29.

²²³ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 61.

²²⁴ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 63.

soudci, je o to více potřebné, aby ÚS tuto menšinu chránil, jelikož její otázky nejsou politicky tak významné, aby jim zákonodárce věnoval dostatečnou pozornost.²²⁵

Sedm disentuujících soudců se ve dvou odlišných stanoviscích shodlo, že ústavní stížnosti mělo být vyhověno v části týkající se zrušení ust. § 29 odst. 1 věta první OZ pro rozpor s čl. 7 odst. 1 LZPS. Tito soudci test proporcionality aplikovali a podmínku sterilizace označili za nepřiměřenou. Soudkyně Kateřina Šimáčková sterilizaci jako prostředek pro ochranu tradičního rodičovství označila za nešetrnou, jelikož stejného cíle, tj. znemožnění reprodukční funkce, lze dosáhnout i méně invazivními prostředky.²²⁶ Ostatních šest disentuujících soudců označilo podmínku chirurgických zásahů za nepřiměřený zásah do nedotknutelnosti osoby. Tito soudci uvedli, že dle nich lze sledovaného cíle ve smyslu zabránění účelovým změnám pohlaví dosáhnout i šetrnějšími způsoby jako je farmakologická léčba.²²⁷

Ztotožňují se s názory disentuujících soudců, že podmínka chirurgických zákroků neobstojí v testu proporcionality, ať už je sledovaným cílem ochrana tradičního rodičovství či zamezení účelovým změnám pohlaví. Za správné považují, že všichni disentuující soudci na rozdíl od kvalifikované menšiny považovali za příhodné upozornit na judikaturu ESLP, převažující praxi ostatních členských států Rady Evropy a judikaturu německého a rakouského soudu, která situaci v těchto zemích změnila a chirurgické zákroky pro právní uznání genderové identity označila za protiústavní.

5.4 Shrnutí

Oba soudy přistoupily k právní úpravě změny pohlaví konzervativně a ignorovaly převažující praxi mezi členskými státy Rady Evropy. Oba soudy se zaměřily na obhajobu binárního dělení pohlaví a jeho společenskou akceptaci.

Lze konstatovat, že NSS byl ve svém rozhodnutí alespoň do té míry otevřený, že se podmínkami pro změnu pohlaví zabýval. Naopak ÚS se odmítl podmínkami změny pohlaví zabývat, čímž popřel svou úlohu ochránce ústavnosti.

Oba soudy selhaly v přístupu k účastníkovi řízení, jelikož bez ohledu na subjektivní vnímání stěžovatelky ji oslovovaly v mužském rodě. Takové počínání je dle mého názoru špatným signálem pro transgender osoby, jelikož se mohou zdráhat obrátit na orgány veřejné moci kvůli obavám, že s nimi bude zacházeno necitlivě a nedůstojně.

Rozhodnutí obou soudů dopadla v neprospěch stěžovatelky. Ani v jednom z rozhodnutí se soudy přesvědčivě nevypořádaly s argumenty ve prospěch stěžovatelky ohledně závazné

²²⁵ Odlišné stanovisko Vojtěcha Šimíčka, Ludvíka Davida, Jaromíra Jirsy, Pavla Šámala, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka k nálezů Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 11.

²²⁶ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové..., body 36 - 40.

²²⁷ Odlišné stanovisko Vojtěcha Šimíčka a dalších..., body 7 -8.

judikatury ESLP, převažující praxe Rady Evropy, judikaturou nám právně blízkých prostředí Německa a Rakouska a ani rozhodnutím EVSP proti ČR.

6. Úvahy de lege ferenda

Právní úprava změny pohlaví v ČR se vymyká praxi členských států Rady Evropy. ČR se nachází mezi posledními 8 státy ze 46 členských států Rady Evropy²²⁸, které sterilizaci pro právní uznání genderové identity požadují. Jak bylo objasněno v předchozích kapitolách, právní úprava změny pohlaví v ČR porušuje lidská práva a svobody a musí být změněna.

Podmínky pro právní uznání genderové identity nesmí zasahovat do tělesné integrity člověka. Pro takové podmínky není žádný legitimní důvod a závazná judikatura ESLP se proti podmínce chirurgického zákroku vymezuje od roku 2017.²²⁹

S ohledem na převažující praxi států Rady Evropy, mezinárodních standardů ochrany lidských práv a judikatury ESLP jsem toho názoru, že **ust. § 29 odst. 1 věta první OZ** nesmí obsahovat podmínku znemožnění reprodukční funkce a přeměny pohlavních orgánů, jelikož tyto zásahy jsou nucené a zasahují do soukromí a nedotknutelnosti osoby.

Zákonodárce by s ohledem na novou WHO klasifikaci MKN-11²³⁰ měl užívat pojem **genderová inkongruence**, neměl by užívat termín transsexualita a duševní porucha. Namísto změny pohlaví by se institut měl proto označit jako „**Právní uznání genderové identity**“, což je přiléhavější označení vzhledem k tomu, že osoby nemění pohlaví, ale uvádí do souladu právní pohlaví s tím, jak se genderově identifikují.

Zásadní otázkou je, jaké podmínky by měl proto zákonodárce stanovit pro právní uznání genderové identity. Domnívám se, že jednotlivec nemá být nucen k žádnému typu zásahů do tělesné integrity, proto ani **hormonální léčba nesmí podmiňovat právní uznání genderové identity**.

Právní uznání genderové identity má být **založeno na sebeidentifikačním přístupu**, nemá být vyžadována žádná diagnóza genderové inkongruence jako nutná podmínka. Dle mého názoru jakákoliv podmínka vyžadující obhájení vnímané genderové identity je zásahem do soukromí a nedotknutelnosti osoby. Domnívám se, že pokud jde o vyloučení možné jiné duševní poruchy, jedná se o marginální otázku, která by se týkala opravdu výjimečného případu, na který je nutné reagovat ad hoc. Samotná změna údaje o pohlaví ve veřejných dokumentech však nezpůsobí žádnou újmu ve veřejném pořádku.

Kloním se k takové úpravě, která by umožnila osobám jednoduše provést prohlášení o své vnímané genderové identitě u notáře či jiného k tomu pověřeného úředníka, toto ověřené

²²⁸ Trans Rights Map Europe & Central Asia 2022. TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people [online]. Transgender Europe [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/trans-rights-map-2022/>

²²⁹ Rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2017, *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, č. 9885/12, 52471/13, 52596/13.

²³⁰ ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics... Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fcd%2fentity%2f0875286>.

prohlášení by sama osoba dle jejího uvážení předložila na matričním úřadu, který by provedl příslušné změny údajů a umožnil změnu jména a příjmení.

Osobám, které si to přejí, musí být dále zachován přístup ke zdravotní péči související se změnou somatického vzhledu a přístup k odborné péči - psychologické, sexuologické aj. Pokud by nebyla zdravotní péče nadále hrazena z veřejného pojištění, jednalo by se o porušení práva na sebeurčení ve smyslu znemožnění žít v souladu s genderovou identitou.²³¹

V případě existujícího trvalého svazku dvou osob nesmí být svazek překážkou uznání genderové identity. Pokud manželé/partneři v trvalém svazku nechtějí setrvat, mají možnost se dle zákona rozvést/podat návrh na zánik partnerství. Manželé/partneři nesmí být nuceni k rozvodu manželství či zániku registrovaného partnerství. Zákodárce musí **umožnit automatickou právní přeměnu jednoho trvalého svazku na druhý**. Příkladem je rozhodnutí německého ústavního soudu²³², který rozhodl o možnosti setrvání osob v manželství, přestože všeobecně stejnopohlavní manželství uzákoněno nebylo, a to s argumentací, že nelze snížit právní postavení osob v dosud existujícím manželství.²³³ Domnívám se, že toto jde na vrub zákonodárci, aby svazek homosexuálních párů postavil na roveň, a to co do obsahu práv, svazku heterosexuálních párů. Pokud tak neučiní, nemůže však ani tehdy de facto sankcionovat osobu, která již žije v existujícím manželství, za její genderovou identitu tím, že její práva budou oproti původnímu svazku zkrácena.

Klíčovou otázkou je, od jakého roku věku umožnit právní uznání genderové identity, kterým se mění evidované údaje o pohlaví a s tím i jméno a příjmení. Přikláním se k tomu, aby tato možnost byla pro osoby od 15 let dostupná i bez souhlasu zákonného zástupce, a to nahrazením souhlasu soudem. Pro děti od 12 do 15 let by bylo možné prohlášení provést jen se souhlasem zákonného zástupce. Vycházím z toho, že je české občanské právo založeno na postupném rozvoji nezletilého, se kterým se postupně nabývá i svéprávnost nezletilého.

²³¹ Rozsudek ESLP ze dne 12. 6. 2003, *Van Kück proti Německu*, č. 35968/97, (2003) 37 EHRR 51.

²³² Nález Ústavního soudu Spolkové republiky Německo ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 1 BvL 10/5.

²³³ SUDA, Karel. *Změna pohlaví...*, s. 154.

Závěr

Ve své diplomové práci nazvané „*Rovnost zacházení a zákaz diskriminace transgender osob v České republice*“ jsem se zabývala ochranou práv transgender v ČR. Nejvýznamnější je pro život transgender osob právní uznání genderové identity. Chtěla jsem proto zkoumat podmínky stanovené pro možnost změnit pohlaví státem evidované. Kromě samotných podmínek pro právní uznání změny pohlaví jsem analyzovala českou antidiskriminační právní úpravu se zaměřením na transgender osoby. Mým cílem bylo zjistit, v čem má česká právní úprava vůči transgender osobám nedostatky, jaká práva jsou porušována a doporučit legislativní úpravy v souladu s mezinárodními lidskoprávními standardy ochrany práv transgender osob.

Mám za to, že jsem stanovený cíl této práce splnila. Nejdříve jsem prostřednictvím rozboru české legislativy a její komparace s ochranou základních práv a svobod dle lidskoprávních smluv, EU práva, SDEU judikatury a ESLP judikatury došla k závěru, že práva transgender osob v ČR jsou porušována. Toto zjištění nebylo překvapivé, pokud šlo o podmínku nucené sterilizace, jelikož judikatura ESLP je v této věci známá a již několik let konstantní. Ovšem znepokojivé bylo zjištění, že podmínky pro právní uznání změny pohlaví v ČR v souhrnu porušují nejen právo na soukromí a nedotknutelnost osoby, ale i právo na rodinný život, když vynucují neexistenci trvalého svazku mezi dvěma osobami pro právní uznání genderové identity dané osoby.

Zjistila jsem, že mezinárodní organizace a jejich výbory se k otázce uznání genderové identity staví poměrně jednohlasně. Převládá podpora víceméně sebeidentifikačního pojetí a panuje jasná shoda na tom, aby transgender osoby nebyly nuceny k žádným zásahům či léčbě. Přestože jde často o nezávazná stanoviska a doporučení, jedná se dle mého názoru o velmi pádný argument pro legislativní změnu.

Zajímavé bylo zjištění, že s ohledem na postupný vývoj od transsexuality k genderové inkongruenci je z dnešního pohledu právo EU a judikatura SDEU zpátečnická. V dnešní době je česká antidiskriminační úprava otevřenější než unijní směrnice, jelikož zahrnuje všechny transgender osoby pod ochranu dle AntiDZ. Zásadním problémem je ovšem její neefektivnost.

Za velmi špatný signál pro vnímání ČR jako demokratického právního státu považuji ignorování či oddalování změny právní úpravy tak, aby odpovídala standardům ochrany práv transgender osob dle judikatury ESLP a rozhodnutí EVSP.

Možnost zvrátit situaci měl naposledy Ústavní soud, který bohužel nedostál své úlohy ochránce ústavnosti a i přes závaznou judikaturu ESLP se rozhodl nezabývat podmínkami pro změnu pohlaví. ÚS se tak vyhnul jakékoliv konstruktivní polemice s argumenty ESLP.

Závěry mé práce jsou jednoznačné, a to že současná právní úprava změny pohlaví je nedostačující a neudržitelná. Chybí vůle orgánů veřejné moci se této pravdě postavit čelem.

Seznam zdrojů

Monografie

- FIFKOVÁ, Hana a kol. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002, 166 s.
- FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech záležitosti diskriminace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 220 s.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: záležitost diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 100 s.
- KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha: Leges, 2020, 142 s.
- MALÍŘ, Jan, DOLEŽAL, Tomáš. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 212 s.
- ODEHNALOVÁ, Jana a kol. *Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, 346 s.
- ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina a kol. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020, 1076 s.
- ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, 256 s.
- ŠMÍD, Martin a kol. *Právo na rovné zacházení: Deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 324 s.
- TITLBACH, Filip. *Byli jsme tu vždycky*. Praha: N media, 2022, 240 s.

Komentáře

- BOUČKOVÁ, Pavla a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2010, 432 s.
- HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2020, 1456 s.
- KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012, 1696 s.
- KVASNICOVÁ, Jana a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 372 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 až 654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2022, 2292 s.
- MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, 720 s.
- PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, 3352 s.

- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 1624 s.
- WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s.

Odborné články

- ABBASI, Kamila, BONČKOVÁ, Helena. *Kritická reflexe rozhodnutí, v němž se Nejvyšší správní soud poprvé zabýval právy transgender osob* [online]. Právo21, 19. 8. 2019. Masarykova univerzita [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/kriticka-reflexe-rozhodnuti-v-nemz-se-nejvyssi-spravni-soud-poprve-zabyval-pravy-transgender-osob>.
- DOLEŽAL, Adam. Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2013, roč. 3, č. 1, s. 11 – 21, [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42/48>.
- FAUSTO-STERLING, Anne. The Five Sexes. Why Male and Female Are Not Enough. *The Sciences* [online], 1993, March/April, s. 20 – 24, [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/j.2326-1951.1993.tb03081.x>.
- FIFKOVÁ, Hana a kol. Doporučený postup pro sexuology v péči o transsexuální pacienty *Česká a slovenská psychiatrie* [online], 2020, roč. 116, č. 2, s. 105 – 107 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: http://www.cspychiatr.cz/dwnld/CSP_2020_2_105_107.pdf.
- ŠURÁŇ, Petr. *Lidská důstojnost - komparace pojmu v českém a německém právu.* Olomouc, 2021. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. 55 s.
- WEISS, Petr. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie pro praxi* [online], 2012, roč. 13, č. 3, s. 104 – 106 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/03.pdf>.
- ŽUFFOVÁ – KUNČOVÁ, Tereza. Práva trans lidí pohledem judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Bulletin lidských práv* [online]. 2019, roč. 11, č. 4, s. 18 – 20, [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: https://www.centrumlidskaprava.cz/sites/default/files/attachement/bulletin/bulletinkveten2019web_0.pdf.

Příspěvky ve sborníku:

- KOTKOVÁ, Petra. Civilní status transgender osob v českém právním řádu. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DAVID, Radovan, JANOVEC, Michal (eds.), *COFOLA 2018, Část VIII. Civilní status člověka.* Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 58 – 71.

- SUDA, Karel. Změna pohlaví a manželský status. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, DAVID, Radovan, JANOVEC, Michal (eds.), *COFOLA 2018, Část VIII. Civilní status člověka*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 145 – 160.

Internetové zdroje

- About US | United Nations. Welcome to the United Nations [online]. United Nations [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us>.
- American Psychological Association. *Answers to your questions about transgender people, gender identity, and gender expression* [online]. Washington, DC, 2011, aktualizováno 2014. 6 s. [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender.pdf>.
- CASTAGNOLI, Cristina. *Transgender Persons' Rights in the EU Member States* [online]. Brussels, European Parliament, 2010, 40 s. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/425621/IPOL-LIBE_NT%282010%29425621_EN.pdf.
- Co se skrývá za zájmenem? Volitelné rody na instagramu. *Transparent – pomáháme zlepšovat situaci trans lidí* [online]. Jsmetransparent.cz [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/co-se-skriva-za-zajmenem-gramaticke-rody-na-instagramu/>.
- DRTINOVÁ, Daniela. *Změna pohlaví? Vyšetření jsou ponižující, jsou to příšerné příběhy, říká trans žena* [online]. DVTV, Video - Aktuálně.cz, 6. 4. 2017 [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: [https://video.aktualne.cz/dvtv/zmena-pohlavi-vysetreni-jsou-ponizujici-jsou-to-priserne-pri-r~b22e9b3a19dd11e7b58d0025900fea04/](https://video.aktualne.cz/dvtv/zmena-pohlavi-vysetreni-jsou-ponizujici-jsou-to-priserne-pribehy-rika-trans-zena).
- Gender incongruence and transgender health in the ICD. *WHO | World Health Organization* [online]. World Health Organization [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gender-incongruence-and-transgender-health-in-the-icd>.
- ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics – Gender incongruence [online]. icd.who.int [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f90875286>.
- *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2022). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.
- Jak probíhá „oficiální“ tranzice v ČR. *Transparent – pomáháme zlepšovat situaci trans lidí* [online]. Jsmetransparent.cz [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/jak-probiha-oficialni-tranzice-v-cr/>.

- KABÁTOVÁ, Šárka. *Změna pohlaví musí být dána operací, říká sexuolog. Středověk, zlobí se transgender osoby* [online]. Lidovky.cz, 22. června 2018 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/zmena-pohlavi-musi-byt-dana-operaci-rika-sexuolog-jak-ve-stredoveku-zlobi-se-transgender-osoby.A180621_151846_ln_domov_sk.
- KOTTOVÁ, Anna. *Česko má novou vládu, o prodloužení nonzového stavu žádat nebude* [online]. iROZHLAS.cz, 17. prosince 2021 [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/petr-fiala-vlada-cr-andrej-babis-milos-zeman-vymena-stridani-2021-online_2112170830_ako.
- Legal gender recognition – factsheet 1. *TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people* [online]. Transgender Europe, 30. listopadu 2021 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/12/tgeu-lgr-factsheet-en-01.pdf>.
- LGBT | meaning in the Cambridge English Dictionary. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus* [online]. Cambridge University Press [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lgbt?q=LGBT>.
- NĚMCOVÁ, Barbora. *Komise zamítla Tereze změnu pohlaví kvůli jménu. Je to ponižující, říká transsexuálka* [online]. Aktuálně.cz, 8. 11. 2018 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/komise-zamitla-tereze-zmenu-pohlavi-kvuli-jmenu-je-to-ponizu/r~c46edefee33011e8b2380cc47ab5f122/>.
- NOVOTNÁ, Karolína. *Ponižující, ale protestovat nemohu. Trans lidé kritizují praktiky při vyšetření* [online]. iDNES.cz, 21. května 2022 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/transgender-tranzice-lgbt-genderova-identita.A220505_112110_domaci_knn.
- Prohlížeč | MNK-10 klasifikace. ÚZIS ČR [online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [cit. 8 června 2022]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F64.0>.
- Pro média – Transparent. *Transparent – pomáháme zlepšovat situaci trans lidí* [online]. Jsmetransparent.cz [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/pro-media/>.
- 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11) – ÚZIS ČR. *Úvod – ÚZIS ČR* [online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [cit. 8 června 2022]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>.

- Slovníček pojmů. *Amnesty International Česká republika* [online]. Amnesty International Česká republika [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/slovnicek-pojmu>.
- UN Free & Equal | Definitions. *UN Free & Equal* [online]. UN Free [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.unfe.org/definitions/>.
- What is gender affirmation? *TransHub - Health & gender affirmation in NSW* [online]. TransHub [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.transhub.org.au/101/gender-affirmation>.
- What is Gender Dysphoria? *American Psychiatric Association* [online]. *Psychiatry.org* [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria>.
- Regenbogenportal: Changing name or gender status with the „Transsexual Law“ (TSG). Regenportal: Startseite [online]. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://www.regenbogenportal.de/english/changing-name-or-gender-status-with-the-transsexual-lawtsg>.
- ŠABATOVÁ, Anna. *Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisli. Výzkum Veřejného ochránce práv 2019* [online]. Brno: Veřejný ochránce práv, 2019. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>.
- Trans Rights Map Europe & Central Asia 2021. *TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people* [online]. Transgender Europe [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/05/tgeu-trans-rights-map-2021-sterilisation-en.pdf>.
- Trans Rights Map Europe & Central Asia 2022. *TGEU - working for the rights and wellbeing of trans people* [online]. Transgender Europe [cit. 9. června 2022]. Dostupné z: <https://tgeu.org/trans-rights-map-2022/>.
- ZÍTA, Dalibor. *Kdo chce úřední změnu pohlaví, musí i nadále podstoupit operaci, rozhodl Ústavní soud* [online]. ct24.ceskatelevize.cz., 31. března 2022 [cit. 8. června 2022]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3462998-kdo-chce-uredni-zmenu-pohlavi-musi-i-nadale-podstoupit-operaci-rozhodl-ustavni-soud>.

Právní předpisy a související dokumenty

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, s. 48 - 49.

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.
- Listina základních práv Evropské unie 2012/C 326/02 ze dne 7. 12. 2000. Úř. Vest. C 326/02, 26. 10. 2012, s. 391 a násl.
- Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
- Sdělení č. 96/2001 Sb. m. s., Úmluva o lidských právech a biomedicíně.
- Směrnice Rady 79/7/EHS ze dne 19. 12. 1978, o postupném zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti sociálního zabezpečení. Úř. Vest. L 6/24, 10. 1. 1979, 2 s.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Věstník Ministerstva zdravotnictví, ročník 2012, částka 8. Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů.
- Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů.

Judikatura

- Nález rakouského Ústavního soudu ze dne 8. 6. 2006, sp. zn. V/4/06, č. 17849.
- Nález Ústavního soudu Spolkové republiky Německo ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07.
- Nález Ústavního soudu Spolkové republiky Německo ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 1 BvL 10/5.

- Nález Ústavního soudu Spolkové republiky Německo ze dne 10. 10. 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16-Rn.
- Nález pléna Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I.ÚS 310/05.
- Nález pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.
- Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.
- Rozsudek ESLP ze dne 17. 10. 1986, *Rees proti Spojenému království*, č. 9532/81 (1987) 9 EHRR 56.
- Rozsudek ESLP ze dne 29. 8. 1990, *Cossey proti Spojenému království*, č. 10843/84, (1991) 13 EHRR 62.
- Rozsudek ESLP ze dne 30. 7. 1998, *Sheffield and Horsham proti Spojenému království*, č. 22985/93, (1999) 27 EHRR 163.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 25. 3. 1992, *B. proti Francii*, č. 13343/87, (1993) 16 EHRR 1.
- Rozsudek ESLP ze dne 24. 7. 2001, *Valasinas proti Litvě*, č. 44558/98, (2001) 12 BHRC 266.
- Rozsudek ESLP ze dne 25. 4. 1978, *Tyner proti Spojenému Království*, č. 5856/72, (1979-80) 2 EHRR 1.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 11. 7. 2002, *Christine Goodwin proti Spojenému království*, č. 28957/95, (2002) 35 EHRR 18.
- Rozsudek ESLP ze dne 12. 6. 2003, *Van Kück proti Německu*, č. 35968/97, (2003) 37 EHRR 51.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 16. 7. 2014, *Hämäläinen proti Finsku*, č. 37359/09, (2015) 1 FCR 379.
- Rozsudek ESLP ze dne 12. 5. 2015, *Identoba a další proti Gruzii*, č. 73235/12.
- Rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2017, *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, č. 9885/12, 52471/13, 52596/13.
- Rozsudek ESLP ze dne 17. 1. 2019, *X proti Severní Makedonii*, č. 29683/16.
- Rozsudek ESLP ze dne 19. 1. 2021, *X a Y proti Rumunsku*, č. 2145/16 a 20607/16.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2019, č.j. 2 As 199/2018-37.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 7. 2019, č.j. 9 As 61/2018-64.
- Rozsudek SDEU ze dne 30. 4. 1996, C-13/94, P. v. S. a Cornwall County Council.
- Rozsudek SDEU ze dne 27. 4. 2006, C-423/04, S. M. Richards proti Secretary of State for Work and Pensions.

- Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

Jiné dokumenty

- European Commission. *Legal gender recognition in the EU - The journeys of trans people towards full equality* [online]. Lucemburk, Publications Office of the European Union, 2020. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/50202>.
- Follow-up rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice*, č. 117/2015, ze dne 21. 12. 2021.
- HAMMARBERG, Thomas. *Human rights and gender identity* [online]. Štrasburk, Komisař pro lidská práva Rady Evropy, 29. 7. 2009, CommDH/IssuePaper(2009)2, 19 s. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806da753>
- MÉNDEZ, Juan E. *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment* [online]. 1. února 2013, A/HRC/22/53. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf.
- OHCHR, UN Women, UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, WHO. *Eliminating forced, coercive and otherwise involuntary sterilization - An interagency statement* [online]. World Health Organization, 2014, 28 s. Dostupné z: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112848/9789241507325_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Rozhodnutí Výboru Ministrů o ukončení členství Ruské federace v Radě Evropy ze dne 16. března 2022, č. CM/Res(2022)2.
- Rozhodnutí Evropského sociálního výboru ze dne 15. 5. 2015, *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice*, č. 117/2015.
- The Yogyakarta Principles. *The Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity* [online]. [Yogyakartaprinciples.org](http://yogyakartaprinciples.org). Dostupné z: <https://yogyakartaprinciples.org/>.
- United Nations High Commissioner for Human Rights. *Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity* [online]. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 4. 5. 2015, A/HRC/29/, 22 s. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/797193>.
- Usnesení Evropského parlamentu ze dne 24. června 2021, o stavu sexuálního a reprodukčního zdraví a práv v EU v rámci zdraví žen, Úř. Vest. 2022/C 81/04, 18. 2. 2022, 20 s.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá ochranou práv transgender osob v České republice. Práce analyzuje právní úpravu změny pohlaví a ochranu transgender osob před diskriminací. V České republice musí transgender osoby pro právní uznání jejich genderové identity splnit několik zákonných podmínek včetně sterilizace. Práce nejprve vymezuje základní pojmy související s transgender problematikou. Následuje rozbor podmínek pro právní uznání změny pohlaví a zjištění mezer v právní úpravě. Česká právní úprava je následně komparována s mezinárodními standardy lidskoprávní ochrany dle práva EU, judikatury ESLP a závazných lidskoprávních smluv. Práce zkoumá ochranu práv transgender dle Listiny základních práv a svobod a jejich ochranu před diskriminací dle antidiskriminační legislativy. Práce se dále věnuje kritické analýze dvou českých soudních rozhodnutí zkoumajících možná porušení lidských práv v kontextu podmínek pro právní úpravy změny pohlaví. Závěr přináší legislativní doporučení pro zlepšení právního postavení transgender osob v České republice.

Klíčová slova

Genderová identita, právní uznání pohlaví, sebeurčení, sterilizace, ESLP, diskriminace

Abstract

This diploma thesis deals with the protection of the rights of transgender people in the Czech Republic. The thesis analyses the legal regulation of gender reassignment and the protection of transgender people against discrimination. In the Czech Republic, transgender persons must meet several legal conditions for legal recognition of their gender identity, including sterilization. The thesis first defines the basic terms related to transgender issues. The following is an analysis of the conditions for legal recognition of gender reassignment and the identification of the gaps in the legislation. The Czech legislation is then compared with the international human rights standards according to EU law, ECtHR case law and binding human rights treaties. The thesis examines the protection of transgender rights according to the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and their protection against discrimination according to non-discrimination legislation. The thesis also deals with a critical analysis of two Czech court decisions examining possible violations of human rights in the context of the conditions for legal regulation of gender reassignment. The conclusion provides legislative recommendations for improving the legal status of transgender people in the Czech Republic.

Key words

Gender identity, legal gender recognition, self-determination, sterilization, ECtHR, discrimination